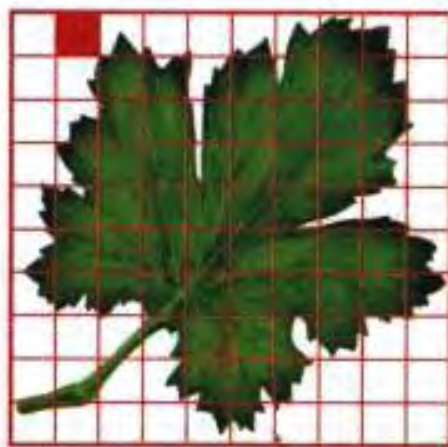
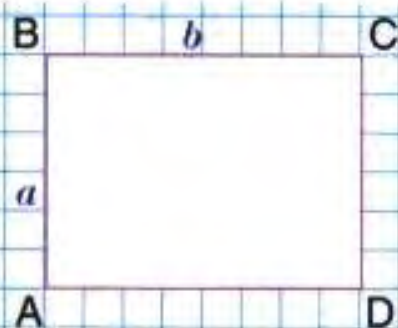
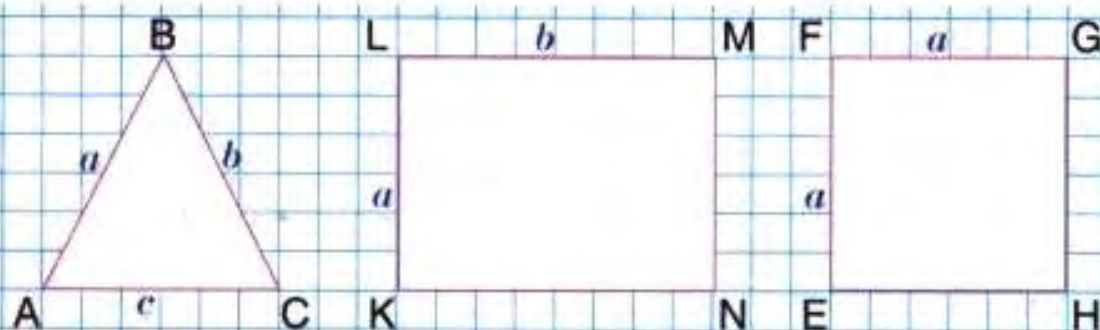
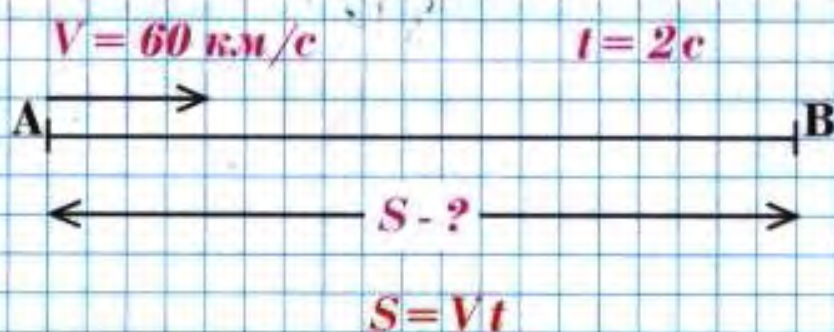

А. ХАМИДОВА, Д. НАЗАРОВ

МАТЕМАТИКА

МУРОЧИЯТ БА ХОНАНДАИ КИТОБ

Дӯсти ҷавони ман. Бидон ва огоҳ бош, ки китоб дар радифи Модар ва Ватан арзандатарин муқаддасот ба ҳисоб меравад. Тамоми бузургон, донишмандон ва хирадмандони гузаштаву муосир китобро яке аз беҳтарин арзишҳои зиндагӣ дониста, онро "аниси кунҷи танҳоӣ" ва "фурӯғи субҳи доноӣ" пиндоштаанд.

Китобе, ки дар даст доред, бо заҳмати ниҳоят зиёд аз ҷон баромадааст. То дар ин шакли ниҳоят зебо ва мазмунӣ баланд ба дастӣ Шумо расидан муаллифон, ҳуруфчинон, рассомон, саҳифабандон ва ноширон ранҷи бисёре кашидаанд, маблағи зиёде сарф кардаанд. Бинобар ин ба қадри меҳнати онҳо расидан камоли боодобист. Китобро азизу муқаддас донед, чун гавҳараки ҷашм онро эҳтиёт намоед. Китобро бо шавқу завқӣ беандоза мутолиа созед, аз мундариҷаи он донишатонро афзун гардонед ва бомаърифату соҳибхирад шавед!

Бидонед, ки китобхониву китобдӯстӣ инсонро ҳатман ба қуллаи мурод мерасонад, мартабаашро дар ҷамъият баланд мебардорад, ўро ҳимматбаланду қадршинос мегардонад. Эҳтиром ба Ватан, ифтихор бо Тоҷикистони азиз, дӯст доштани ҳар гӯшаву канори он аз дуруст мутолиа кардани китоб ва азбар кардани мазмунӣ матнҳои он ба даст меояд.

Ба Шумо, дӯсти ҷавони ман, дар роҳи омӯзиш, азхудномаии арзишҳои бузурги инсонӣ муваффақиятҳо таманно дорам.

Бо эҳтиром
Президенти Ҷумҳурии
Тоҷикистон

Э. Раҳмон

ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ЭМОМАЛИ РАҲМОНОВ

Ҳамидова А. А., Назаров Д. А.

Математика, китоби дарсӣ барои синфи 4-ум.
«Сарпараст». Душанбе. Соли 2004, 240 саҳифа.

Истифодаи китоб:

№	Ному насаби хонанда	Синф	Соли хониш	Ҳолати китоб (баҳои китобдор)	
				Аввали сол	Охири сол
1					
2					
3					
4					
5					

Муаллимони мӯҳтарам!

Ҳошиямандем фикру мулоҳизаҳои худро онд ба мазмуни китоби мазкур ба нишони 734024, ш. Душанбе, кӯчаи Айни, 45, Пажӯҳишгоҳи улуми педагогии Тоҷикистон ирсол намоед.

© «Сарпараст», 2003

ISBN 5-902614-05-8

© Издательство «Учебная литература», 2003

Аломатҳои шартӣ:

- – рақамҳои дохили доирача супоришҳои вазифаи хонагиро ифода менамоянд.
- – рақамҳои дохили секунҷа, машқҳои иловагиро ифода намуда, дар вақти ҳолӣ ва ё дар қорҳои беруназсинфӣ истифода хоҳанд шуд.
- – чоркунҷаҳои зард қоидахоро ишора мекунанд. Ин қоидахоро аз ёд кунед.
- – аломати китоб назарияи ин ё он мавзӯро ифода мекунад. Ҳангоми мутолиа ба он аҳамият диҳед.

ҲАЗОР ТАКРОР ВА ЧАМЪБАСТИ МАВОДИ СИНФИ 3

1. 1) Хотираҳои таътили тобистонаро нақл кунед.
2) Аз математика чӣ ҳоро такрор кардед ва чӣ чамъ овардед? Номбар кунед.
3) Шоҳмотбозӣ кардед? Кӣ бозии шоҳмотро дӯст медорад?
2. 1 сентябр рӯзи «Дониш аст». Ҳоло дониши худро месанҷем.
3. Адади хурдтарини якракама, дуракама, серакамаро номбар кунед.
4. Аз ченакҳои дарозӣ, вази, вақт хурдтаринашро гӯед.
5. Дар байни ададҳои 205 ва 210; 950 ва 960 кадом ададҳо мавҷуд аст?
6. 1) Мисолҳоро мушоҳида кунед, чӣ навишта шудааст? Аз онҳо истифода бурда калимаҳои «Одоб», «Сулҳ», «Дониш»-ро созед ва шарҳ диҳед.
2) Калимаи «Сомонӣ» созед. Калимаҳои «Умед», «Орзу», «Сино» созед. Боз чӣ хел калимаҳо сохта метавонем?

$300+30=$ $=330$	С
---------------------	---

$420+80=$ $=500$	У
---------------------	---

$790+10=$ $=800$	Л
---------------------	---

$900+100=$ $=1000$	Х
-----------------------	---

$220-20=$ $=200$	Д
---------------------	---

$500 \cdot 2=$ $=1000$	О
---------------------------	---

$1+2+3=$ $=1 \cdot 2 \cdot 3$	Ӯ
----------------------------------	---

$81 : 9 =$ $=9$	Н
--------------------	---

$4+2+3=$ $=1 \cdot 3 \cdot 3$	И
----------------------------------	---

$120 : 2 =$ $=60$	Ш
----------------------	---

$5-0$
О

$5 \cdot 1$
Д

$5+0$
О

$5 : 1$
Б

Е
$9 \cdot 1 \cdot 2 = 18$

$15=10+5$
М

3
$4+5=3 \cdot 3$

$60 : 10 = 6$
Р

3) Ададҳои 54, 71, 86-ро даҳ маротиба зиёд кунед.

Ададҳои 600, 740, 890, 920-ро 10 маротибагӣ кам кунед.

4) Қоидаҳои 10 маротиба зиёд кардан ва 10 маротиба кам кардани ададҳоро гӯед.

7. Дар сутунча навишта ҳисоб кунед:

$26 + 14$	$195 - 72$	$420 + 300$	$699 - 19$
$29 + 71$	$237 - 37$	$380 - 180$	$812 - 28$

8. Дутогӣ адади дурақама ва серақама нависед.

9. 1) Ҳосили зарби кадом ду адад ба 16, 36, 42, 64, 60, 72 баробар мешавад?

2) Чадвали зарбу тақсим ба 9-ро ба хотир оред ва нависед. Ман ба соат нигариста мефаҳмам, ки ин супоришро дар чанд дақиқа иҷро мекунад.

10. 1) Бисёркунча кадом шаклҳоро дарбар мегирад? Номбар кунед.

2) Порча чист? Дар дафтар ду порча кашед: дарозии порчаи якум 8 см, дуумаш 2 см кӯтоҳтар бошад.

11. Ифодаҳоро хонед ва ҳисоб кунед:

$128 + 12$	$36 \cdot 2$	$210 - (30 + 50)$	$15 : 3 \cdot 10$
$120 + 20$	$42 : 3$	$(650 - 150) + 72$	$80 \cdot 5 : 10$

$128 + 12$ – ифода чунин хонда мешавад:

128 чамъи (плюси) 12; 128-ро 12 воҳид зиёд кардан; ҳосили чамъи (суммаи) ададҳои 128 ва 12; 128 ва 12 – чамъшавандаҳо.

$84 : 3 \cdot 10$ – ҳосили тақсими ададҳои 84 ва 3-ро даҳ маротиба зиёд кардан; ҳаштоду чор тақсими се зарби даҳ. Аввал тақсим, сипас зарб иҷро карда мешавад: $84 : 3 \cdot 10 = 28 \cdot 10 = 280$

12. Ададҳоро аз рӯи намуна ба садӣ, даҳӣ, воҳид иваз намоед ва нависед: 424, 349, 477, 656.

Намуна: 1) $424 = 400 + 20 + 4$ 2) $424 = 4 \cdot 100 + 2 \cdot 10 + 4 \cdot 1$
 $4 \cdot 100$ – чор садӣ, $2 \cdot 10$ – 2 даҳӣ, $4 \cdot 1$ – чор воҳидро ифода мекунад.

13. Дӯзандаҳо тобистон барои мактаббачагони хурдсоли як мактаб 148-то шим ва ҳамин қадар костюм, 148-то куртаи сафед дӯхтанд. Дӯзандаҳо ҳамагӣ чандто либос дӯхтанд?

14. Ҳатгӣ ҳисоб кунед:

$148 + 121$	$372 - 110$	$121 \cdot 5$	$262 : 2$
$270 + 328$	$672 - 221$	$324 \cdot 2$	$124 : 4$
$324 + 210$	$589 - 379$	$132 \cdot 3$	$333 : 3$

15. Ҳосили зарби кадом се адади якрақама ба суммаи онҳо баробар аст?

16. Дар соли хониши нав ба мактаб-интернат 225-то китоби забони модарӣ, 127-то зиёдтар китоби математика ва назар ба математика 54-то камтар китоби одобнома дода шуд. Мактаб-интернат ҳамагӣ чандто китоб гирифтааст?

17. $131 \cdot 3$ $224 \cdot 4$ $382 \cdot 2$ $327 \cdot 3$

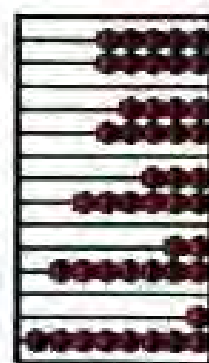
18. Қоидаи ёфтани ҷамъшаванда, тарҳшаванда ва тарҳкунандаи номаълумро ба хотир оред.

Муодилаҳоро ҳонед ва ҳал кунед:

$78 + x = 124$ $x - 63 = 243$ $547 - x = 447$

19. Дар ҷӯт хонаи воҳид, даҳӣ, садӣ, ҳазориро нишон дода, чунин ададҳоро гузоред ва ҳонед: 291, 408, 564, 1000, онҳо чанд садӣ, даҳӣ, воҳид доранд?

Расми ҷӯт. Дар ҷӯт аз поён дар сими якум воҳидҳо, дар сими дуюм даҳиҳо, дар сими сеюм садиҳо гузошта шудаанд.

20. Ададҳоро муқоиса кунед ва ба ҷои нуқтаҳо аломати (>, <, =) мувофиқ гузоред:

$286 \dots 285$ $543 \dots 544$ $773 \dots 783$

21. Дар чор қуттии якхела 80 кг ангур буд. Барои 160 кг ангур чандто ҳамин хел қуттӣ даркор мешавад? Масъалаи баръакс тартиб дода ҳал кунед.

22. Амалхоро иҷро кунед:

$280 : 4 \cdot 3$	$50 \cdot 7 : 5$	$120 \cdot 4 - 240$	$(210 + 30) : 4$
$810 : 9 \cdot 6$	$70 \cdot 8 : 7$	$420 - 80 \cdot 4$	$(180 - 60) \cdot 3$

23. Барои парандаҳо донхӯраки росткунҷашакл сохтанд, ки дарозияш 60 см, бараш 10 см аст. Периметри ин донхӯракро ёбед. (Натиҷаро бо метр ва сантиметр ифода намоед.)

24. 1) Ададҳои дурақаме гӯед, ки ба 4 бебақия тақсим шаванд. Ададҳои дурақаме гӯед, ки ба 4 бақиядор тақсим шаванд.

Намуна: $36 : 4 = 9$ $39 : 4 = 9$ (б. 3)

2) Ба зарби ғайриҷадвали 6 мисол гӯед.

3) Дар доираи 100 оид ба ҷамъ ва тарҳ дутоғӣ мисол гӯед.

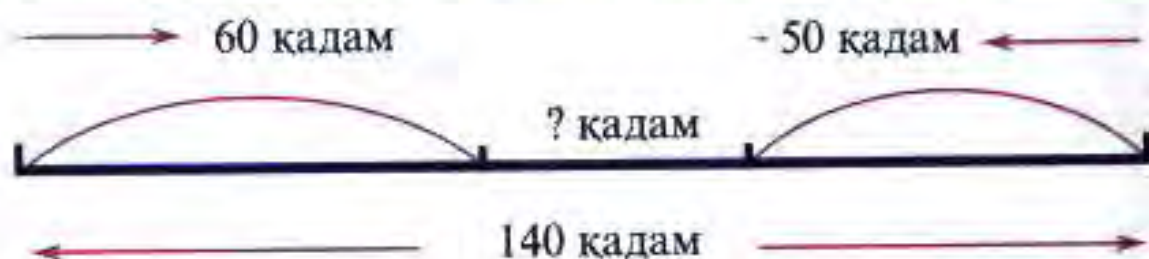
25. Ҷадвали зарб ва тақсими 8-ро ба хотир оред.

26. Порчае кашед, ки дарозияш 1 дм 1 см бошад. Онро бо сантиметр ифода намоед.

27. Ҳисоб кунед:

$30 \cdot 3$	$90 : 3$	$70 \cdot 4$	$280 : 4$
$40 \cdot 3$	$120 : 3$	$80 \cdot 5$	$400 : 5$

28. Масофаи байни ду истгоҳ 140 қадам аст. Аз истгоҳҳо ду писар ба истиқболи якдигар ба роҳ баромада, яке аз онҳо 60 қадам, дигаре 50 қадам гузошт. Боз чанд қадам масофа боқӣ монд?

Навишти кӯтоҳи масъала дар нақша тасвир карда шудааст. Дарозии ду катакро 10 қадам қабул карда нақшаро дар дафтар кашед.

29. 1) Бо рақамҳо нависед: чорсаду чилу чор, шашсаду се, шашсаду наваду шаш, ҳаштсад, ҳаштсаду ҳафтод, ҳазор.

2) Ифода нависед: суммаи ададҳои сесаду нӯх ва яксаду чорро дусаду дах вохид кам кунед.

30. Номи ададҳоро гуфта, ифодаҳоро хаттӣ ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{cccc} 243 + 68 & 381 - 58 & 199 + 454 & 650 - 271 \\ 179 + 73 & 270 - 62 & 437 + 135 & 715 - 365 \end{array}$$

31. Тарзи ҳисоббарориро баён карда, ифодаҳоро ҳисоб намоед:

$$\begin{array}{cccc} 60 \cdot 4 & 40 \cdot 6 & 160 : 4 & 400 : 4 \\ 70 \cdot 5 & 80 \cdot 7 & 240 : 3 & 800 : 8 \end{array}$$

32. 1) Ба адади номдори содда ва таркибӣ мисол оред. Чадвали ченакҳои дарозиро гӯед.

2) Бо метр: $200 \text{ см} = \dots\dots \text{ м}$
 $100 \text{ см} = \dots\dots \text{ м}$
 $600 \text{ см} = \dots\dots \text{ м}$

Бо детсиметр: $400 \text{ см} = \dots\dots \text{ дм}$
 $300 \text{ см} = \dots\dots \text{ дм}$
 $500 \text{ см} = \dots\dots \text{ дм}$

33. Квадрате кашед, ки периметраш 20 см бошад. Тарафи квадратро ёбед.

34. Ба тақсими ғайриҷадвали 4 мисол оред.

35. Ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{cccc} 99 : 33 & 72 : 36 & 34 \cdot 2 & 49 \cdot 2 \\ 42 : 21 & 64 : 32 & 23 \cdot 3 & 27 \cdot 3 \end{array}$$

36. Иваз кунед:

$$\begin{array}{cc} 40 \text{ см} = \dots \text{ дм} & 50 \text{ мм} = \dots \text{ см} \\ 60 \text{ см} = \dots \text{ дм} & 70 \text{ мм} = \dots \text{ см} \end{array}$$

37. Муаммо. Ду бародар чӯб мебуранд. Барои буридани ҳар 40 см як дақиқа вақт сарф мешуд. Агар чӯб 4 метр дарозӣ дошта бошад, барои буридани он чанд дақиқа вақт лозим мешавад? Барои ин чӯбро ба ду қисм чудо кардан чанд дақиқа вақт лозим мешавад? Барои ин чӯбро ба ду қисм чудо кардан онро чанд маротиба арра мекунад? Барои ба чор қисм чудо кардан чӣ?

38. 1) Рӯзи истиклолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон кадом рӯз аст? Соли чорӣ чандсолагии истиклолияти Ҷумҳурӣ пешвоз гирифта мешавад?
- 2) Шумо парчами Тоҷикистонро мешиносед? Парчами Тоҷикистон чанд хел ранг дорад? Ранги сурх чиро мефаҳмонад? Ранги сафед ва сабз чӣ? Шакли парчам ба чӣ монанд аст? Дар парчам чандто расми ситора ҳаст? Хафт ситора – ин рамзи чист?
- 3) Ҷашни 10 солагии истиклолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон кадом сол ид карда шуд?
- 4) Ба расми созмони талабагии «Ахтарон» нигаред. Дар ин расм чандто доира ҳаст? Ранги зард чиро ифода мекунад? Ранги бунафш чӣ? Тоҷ ва парчам чиро ифода мекунад? Дар синфи Шумо чанд нафар ба созмони талабагии «Ахтарон» аъзоанд? Дар мактаб онҳо ҳамагӣ чанд нафаранд?

39. 1) Ба расм нигаред. Ин чист? Ададҳои зерин расми солҳои ҳаёти Исмоили Сомониро ифода менамоянд. Ададҳои зерин расмро бо аср ифода кунед. Исмоили Сомонӣ дар кадом аср зиндагӣ кардааст?

(847–908)

2) Баландии мучассамаи Исмоили Сомонӣ (дар Душанбе) 41 метр аст. Ин ададро аввал бо детсиметр, сипас бо сантиметр иваз намоед.

40. 1) Шифохӣ. Ададҳои 350, 420, 600 чанд даҳӣ дорад? Ҳар яки ин ададҳо аз чанд воҳид иборат аст?

2) Ададҳои зеринро аз рӯи намуна ба разрядҳо ҷудо кунед: 785, 936.

Намуна: $743 = 700 + 40 + 3$ ё ки $743 = 7 \cdot 100 + 4 \cdot 10 + 3 \cdot 1$

Аз баробарии дуҷум чунонки дида мешавад, 700 бо ҳосили зарби 7 ва 100 иваз карда шуд. Ин маъно дорад, ки 700 аз ҳафт садӣ, 40 аз чорто даҳӣ, 3 аз се то воҳид иборат. Дар оянда ин тарзи навишт ҳисоббарориро осон менамояд. Ҳар ду тарзи навиштро дар хотир нигоҳ доред.

41. Муодилаҳоро ҳал кунед, қоидаи ёфтани тарҳкунанда, ҳамзарб, тақсимкунандаи номаълумро баён карда, онҳоро ҳал кунед:

$$230 - x = 42 \qquad 26 \cdot x = 52 \qquad 99 : x = 9$$

42. Ҷуфти ифодаҳоро муқоиса намуда, аз онҳо нобаробарӣ ва баробарӣ нависед:

$$\begin{array}{cccc} 30 \cdot 5 & 20 \cdot 8 & 120 : 3 & 400 - 100 \\ 30 \cdot 6 & 8 \cdot 20 & 120 : 4 & 400 - 200 \end{array}$$

Намуна:	$80 \cdot 2$	$80 \cdot 2 < 80 \cdot 3$	Дар ифодаи тарафи чап ($80 \cdot 2$) адади 80 ду маротиба, дар ифодаи тарафи рост ($80 \cdot 3$) адади 80 се маротиба зиёд карда шуд.
	$80 \cdot 3$	$160 < 240$	

Яъне дар ду ифода ҳамзарбҳои яқум бетағйир буда, ҳамзарбҳои дуҷум фарқ доранд ($2 < 3$), бинобар ин дар байни ифодаҳо аломати хурд гузашта, нобаробарӣ ҳосил кардем.

43. Ҳисоб кунед: $84 + 0$ $45 - 0$ $71 \cdot 0$ $94 \cdot 1$ $12 : 1$

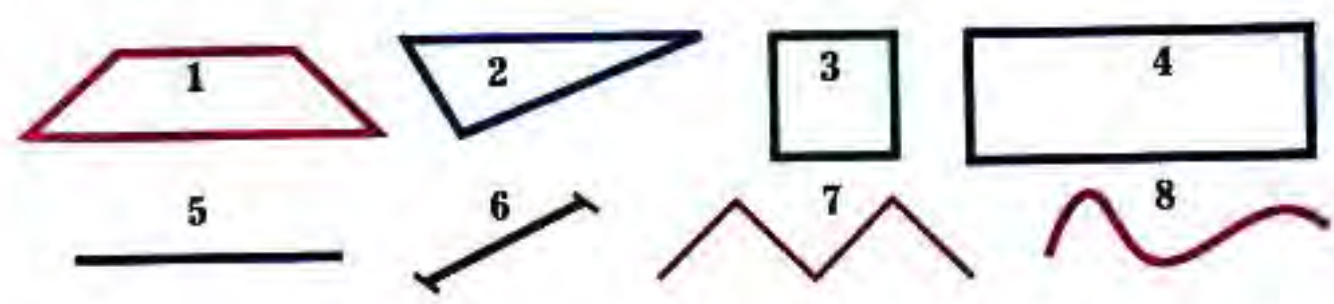
Маъриҷҳои махсуси ҷамъу тарҳ ва зарбу тақсимро ба хотир оред.

44. Иваз кунед:
$1 \text{ м} = \dots \text{ см}$	$1 \text{ км} = \dots \text{ м}$	$1 \text{ см} = \dots \text{ мм}$
$10 \text{ м} = \dots \text{ дм}$	$100 \text{ м} = \dots \text{ дм}$	$50 \text{ см} = \dots \text{ мм}$

45. Дар сутунча навишта ҳисоб кунед:
$246 \cdot 3$	$149 \cdot 5$	$844 : 4$	$612 : 3$
$378 \cdot 2$	$232 \cdot 4$	$741 : 3$	$912 : 6$

46. Хонед ва шинос шавед. Дар Панҷакент як анбори ғалла ёфт шуд, ки ба солҳои 722 тааллуқ дорад. Анбори ғалла аз ду тараф бо деворҳои хишти маҳкам карда шудааст. Дар ду қабати он 15 – 16 тонна ғалларо нигоҳ доштан мумкин буд. Дар ин анборҳо ғалларо то баҳори оянда нигоҳ медоштанд. Гуед, ки соли 722 ба асри чандум мувофиқ меояд?

47. Рақамҳои 4, 3, 8-ро истифода бурда, 6-то адади сарақам нависед ва онҳоро хонед. Ҳар кадоми онҳо чанд садӣ, даҳӣ, воҳид дорад?
48. Масъаларо бо ду тарз ҳал кунед. Дар синфҳои якум 102 хонанда, дар синфҳои дуюм 14 нафар зиёдтар хонанда ҳаст. Дар синфҳои якум ва дуюм ҳамагӣ чанд хонанда ҳаст?
49. 1) Хатҳои ҳисоб кунед:
$185 + 236$	$398 - 179$	$95 \cdot 3$	$285 : 3$
$341 - 284$	$537 + 294$	$79 \cdot 45$	$395 : 5$
50. Ин шаклҳо чӣ ном доранд?

Хосиятҳои чоркунҷа, секунҷа, квадрат, росткунҷаро гуед. Порча аз хати рост чӣ фарқ дорад?

51. Шифоҳӣ. Воҳидҳои ченакҳои вақтро номбар кунед. 1 соат чанд дақиқа? 10 соат чанд дақиқа мешавад?
1 сол чанд рӯз аст? 2 сол чанд рӯз мешавад?
2 шабонарӯз чанд соат? 5 шабонарӯз чӣ? Чӣ хел ҳисоб кардед?
52. Нобаробарихоро ҳонед ва санҷед:
 $24 \cdot 2 < 24 \cdot 3$ $250 - 50 > 250 - 60$
 $55 : 5 > 54 : 9$ $81 + 19 < 381 + 20$

Намуна: Ҳосили зарби ададҳои 24 ва 2 аз ҳосили зарби ададҳои 24 ва 3 хурд аст.

$$48 < 72$$

Боз ин тавр санҷида метавонем: дар ҳар ду тарафи нобаробарӣ ҳамзарби якум якхела буда, дар тарафи рост ҳамзарби дуюм як маротиба зиёд аст, бинобар ин ифодаи тарафи чап аз ифодаи тарафи рост хурд аст.

53. Дар китобхонаи мактаб 142-то китоби бачагона буд. Барои хониши берун аз синф як синфи чорум 28-то, синфи дигари чорум 5-то камтар китоб гирифтанд. Ҳар ду синф аз китобхона чандто китоб гирифтанд?

54. Дар сутунча навишта ҳисоб кунед:

$217 + 144$

$651 - 197$

$212 : 4$

$319 \cdot 2$

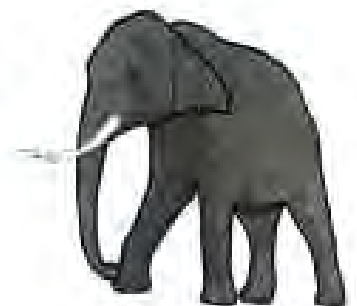
$538 + 337$

$762 - 454$

$462 : 3$

$284 \cdot 4$

55. Фил бо вучуди бузургҷусса буданаш чакқон ва серҳаракат аст. Вай дар як соат то 28 км масофаро тай карда метавонад. Дар як дақиқа чӣ қадар масофаро тай карда метавонад?

56. Воҳидҳои ченаки вазири ба хотир оред. Чадавали ченакҳои дарозиро гӯед.
57. 1) Ба тақсими бақиядор мисол оред. Дурустии тақсими бақиядор чӣ хел санҷида мешавад?

2) Таксими бақиядорро ҳисоб намоед ва сан...

$$\begin{array}{cccc} 19 : 4 & 57 : 28 & 84 : 20 & 97 : 30 \\ 73 : 9 & 65 : 31 & 66 : 10 & 43 : 20 \end{array}$$

58. Мактаббачаҳо дар мавсими чамъоварии гиёҳҳои шифобахш 350 грамм талха, 125 грамм гули хайрӣ, 170 грамм барги зулф ва назар ба ин се маротиба зиёдтар хулбӯ чамъ карданд. Онҳо ҳамагӣ чӣ қадар гиёҳҳои шифобахш чамъ карданд?

59. 1) Ададҳои 36, x , 9 ва аломати тақсимро истифода бурда, як муодила созед ва ҳал намоед.

2) Қоидаи ёфтани тақсимкунандаи номаълумро гӯед. Тақсимшавандаи номаълум чӣ тавр ёфта мешавад?

60. Ифодаҳоро ҳонед ва тартиби иҷрои амалҳоро нишон дода, ҳисоб кунед.

$$\begin{array}{ccc} (232 + 168) : 1 & 4 \cdot (638 - 599) & 158 \cdot 3 : 3 \\ (354 - 201) : 3 & 7 \cdot (638 - 599) & 242 \cdot 4 : 4 \end{array}$$

61. Тарафҳои боғи чоркунҷашакл 107 м, 212 м, 190 м, 84 м аст. Дарозии ҳамаи тарафҳои ин боғро ёбед.

62. $a + 71$, $63 - a$, $27 : a$, $72 : a$ – ифодаҳои ҳарфии яктағйирёбандадор номида мешавад. Ифодаҳоро ҳонед ва ҳангоми $a = 9$ будан, қимати ин ифодаҳоро ёбед.

Намуна: Тарзи ҳондан: $36 : a$ – ҳосили тақсими ададҳои 36 ва a ; 36-ро a маротиба кам кардан; 36 – тақсимшаванда, a – тақсимкунанда.

Тарзи ҳисоббарорӣ: дар ифода қимати a (9)-ро мегузорем:

$$36 : a$$

$$a = 9$$

$$36 : 9 = 4$$

63. Бо рақамҳо нависед: сесаду панҷ, сесаду панҷоҳу панҷ, чорсаду чил, чорсаду чор, нӯхсаду наваду нӯх, нӯхсаду нӯх.

64. Иваз кунед:

$$1 \text{ кг} = \dots \text{ г}$$

$$200 \text{ см} = \dots \text{ м}$$

$$1 \text{ соат} = \dots \text{ дақиқа}$$

$$1000 \text{ м} = \dots \text{ км}$$

1 шабонарӯз = ... соат
5 дақиқа = ... сония

100 см = ... дм
40 дм = ... мм

65.

Шинос шавед. Дар ҷаҳон зиёда аз 400 зоти сағ ҳаст. Қади баландтарини онҳо 90 см ва хурдтаринашон 20 см мебошад. Аз матн ададҳои 90 см ва 20 см-ро истифода бурда, як нобаробарӣ нависед.

66. 1) Шифоҳӣ. Кадом ададҳои дурақама ба ду, се, чор, панҷ бебақия тақсим мешаванд?
2) Бо рақамҳо нависед: шашсаду шаш, шашсаду шасту шаш, ҳафтсаду ҳафтоду ҳафт, ҳаштсаду ҳаштод, ҳазор, ҳазору як, ҳазору сад.
3) Ба ададҳои номдори содда ва таркибӣ мисол оред.
4) Ба ададҳои бо сифр (нул) тамомшаванда мисол оред.
5) Ададро 10 маротиба зиёд кардан чӣ маъно дорад? Ҳисоббарорӣ чӣ хел иҷро карда мешавад? Мисол оред.
6) Ададро 10 маротиба кам кардан чӣ маъно дорад? Мисол оред.
7) Ба зарби ҷадвалӣ ва ғайриҷадвалӣ мисол оред.
8) Ба тақсими ҷадвалӣ ва ғайриҷадвалӣ мисол оред.
67. 1) Дарозии синф 12 м, бараш 2 маротиба кӯтоҳтар аст. Периметри фарши синфро ёбед.
2) Хосияти тартиб додани масъалаи баръаксро ба хотир оред.
3) Аз рӯи ин масъала, масъалаи баръакс тартиб дода, онро ҳал кунед.
68. Тартиби иҷрои амалҳоро нишон дода ифодаҳоро ҳаттӣ ҳисоб кунед:
$(128 \cdot 2 + 369 : 9) \cdot 3$	$(893 - 487) \cdot 2 + 98$
$(900 - 710) \cdot 4 - 430$	$420 + 160 : 2 \cdot 3$
$545 - 85 \cdot 4 + 712$	$824 : 4 - (357 - 189)$
69. Агар ададро ду маротиба зиёд намуда, натиҷаро ду маротиба кам кунем оё адад тағйир меёбад? Мисол оред.

70. 1) Самолёт соати якум бо суръати 450 км, соати дуҷум бо суръати 472 км парвоз кард. Самолёт дар як соат ба ҳисоби миёна чанд километр парвоз кард?
2) Барои ёфтани ҳисоби миёнаи адад чӣ кор кардед?
71. Кӣ адади 1000-ро садтоғӣ зиёд намуда то 2 000 ҳисоб карда метавонад? То 3 000 чӣ? Адади 1000-ро ҳазортоғӣ зиёд намуда, то 9 000 кӣ ҳисоб карда метавонад?
72. 1) Чоряки ададҳои 12, 16, 44-ро ёбед.
2) Аз ҳафт як ҳиссаи адад ба 100 баробар аст. Худи ададро ёбед.

73. Ҷавоби чистонро ёбед:

Ҳозир мо бо пароход, боз омадем аз поход.
Меҳмон шудем беҳисоб, ёздаҳ ҳафта андар об.
Рӯзхоро ҳисоб кунед, чанд рӯз аст, зуд меёбед.

МИЛЛИОН. НУМЕРАТСИЯ. БУЗУРГИҶО

ХОНДАН ВА НАВИШТАНИ АДАДҶО АЗ 1 ТО 1 000 000

74. 1) Адади 1000-ро то ҳосилшавии 1020 як воҳидӣ зиёд намоед.
2) Адади 1000-ро то ҳосилшавии 3 000 сад воҳидӣ зиёд намоед.
3) Дусад чандто садӣ дорад? Чандто даҳӣ дорад? 1 000 – чӣ?
2 000 – чӣ?
4) Адади ҳазору як ин тавр навишта мешавад: 1 001
Ин ҳам адади чоррақама аст.
5) Ададҳоро хонед: 1 110, 1 112, 1 212, 1 324, 1 675.

Барои дуруст хондани ададҳо ба хонаи воҳид, даҳӣ, садӣ, ҳазор ва ғайра, ҷудо карданро доништан лозим. Ададро ба хонаҳо ҷудо кардан аз тарафи рост оғоз меёбад. Монанди 1476 – 6 якӣ (воҳид), 7 даҳӣ, 4 садӣ, 1 ҳазорӣ. 23 915 – 5 якӣ, 1 даҳӣ, 9 садӣ, 3 ҳазорӣ, 2 даҳҳазорӣ. Мехонем: Бисту се ҳазору нӯхсаду понздаҳ. Ин адади панҷрақама аст.

6) Хонаи ададҳоро гуфта онҳоро хонед:

32 141   44 517   52 136   67 428

7) Бо рақамҳо нависед: як ҳазору ду, як ҳазору дусад даҳ, як ҳазору сад, як ҳазору чорсад, ду ҳазор.

75. Ба дӯкони сабзаот 32 халта картошка ва ду маротиба зиёдтар карам оварданд. То бегоҳӣ чоряки ин сабзаот фурӯхта шуд. Дар дӯкон чанд халта сабзаот монд?

76. Муодилаҳоро ҳал намоед:

$x : 72 = 8$ $484 : x = 4$ $705 - x = 69$ $x \cdot 3 = 612$

77. $240 + 260$ $950 - 400$ $150 \cdot 3 : 9$ $64 \cdot 2 - 60$
 $500 - 260$ $550 + 400$ $270 : 9 \cdot 8$ $84 \cdot 4 - 21$

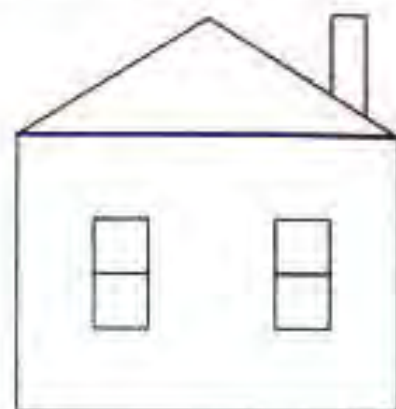
78. 1) Сетогӣ адади сарақама, чоррақама ва панҷрақама нависед.
2) Матни зери мисоли 74-ро хонед ва дар хотир нигоҳ доред.

3) Ададхоро навишта дар болои вохид як нукта, даҳӣ ду нукта, садӣ се нукта, ҳазорӣ чор нукта гузored:

392, 4317, 6184.   ....
Намуна: 7   1   8   5

79.

Дар расми хона чандто секунча, росткунча ва чоркунча мавҷуд аст?

СИНОҶО. СИНОҶОИ ЯКУМ, ДУЮМ ВА СЕЮМ

80. 1) Дар ҷӯт хонаи ҳазориро нишон диҳед ва ду ҳазорро гузored, то ҳосилшавии даҳ ҳазор ҳазортоғӣ илова кунед ва адади ҳосилшударо хонед.

Ададҳо аз катори рақамҳои 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 ҳосил мешаванд. Ададҳое, ки барои навиштани онҳо як рақам лозим аст, ададҳои якрақам, ададҳое, ки барои навиштани онҳо ду рақам лозим аст, адади дурақам, ададҳое, ки барои навиштани онҳо ҳафт рақам лозим аст, адади ҳафтрақам номида мешавад. Аввал ададҳои якрақам, сипас ададҳои дурақам, серақам, чоррақамаро хонед: 4, 317, 9, 4 507, 72, 888, 9 268.

81. Адади чоррақам ва панҷрақам гӯед, онҳоро дар ҷӯт гузошта хонед. Адади даҳҳазорӣ дар сими чандум гузошта шуд?

82. Ҷадвали синфҳои якум ва дуҷум.

Ададҳои бисёррақам ба синфҳо ва хонаҳо ҷудо карда мешаванд. Ин хондани ададҳои калон – чоррақам, панҷрақам, шашрақам, ҳафтрақам ва ғайраро осон менамояд. Ҳар як синф аз се хона иборат аст. Синфи якум – синфи воҳидҳо буда, аз хонаи якӣ, даҳӣ, садӣ, синфи дуум – синфи ҳазорҳои буда, аз хонаи якҳазорӣ, даҳҳазорӣ, садҳазорӣ иборат. Воҳидҳо аз рост дар ҷои якум, даҳҳо аз рост дар ҷои дуум, садҳо аз рост дар ҷои сеюм, ҳазорӣ дар ҷои чорум, даҳҳазорӣ дар ҷои панҷум, садҳазорӣ дар ҷои шашум навишта мешаванд. Синфи сеюм – синфи миллионҳо буда, аз хонаи як миллион, даҳ миллион, сад миллион иборат аст. Ҳоло дар ҷадвал ду синф дида мешавад.

Синфи дуум – синфи ҳазорӣ			Синфи якум – синфи воҳидҳо		
Хонаҳо (разрядҳо)			Хонаҳо (разрядҳо)		
Сад ҳазорӣ	Даҳ ҳазорӣ	Як ҳазорӣ	Садӣ	Даҳӣ	Воҳид
		2	4	3	8
	3	5	3	2	7
4	5	8	1	3	6
6	2	4	7	0	1
1	3	2	4	5	9

Ба ҷадвал ва хондани ададҳо бо диққат нигаред.

Хонаҳои синфи якумро хонед. Онҳо аз чанд хона иборат? Хонаҳои синфи дуумро хонед. Онҳо аз чанд хона иборатанд?

Дар хонаи синфи якум – воҳид (якӣ), даҳӣ, садӣ, дар хонаи синфи дуум – як ҳазорӣ, даҳҳазорӣ, садҳазорӣ ҷойгир шудааст.

Ададҳои катори якумро мехонем: ду ҳазору чорсаду сию ҳашт.

Ба катори дууми ададҳои синфи дуум нигаред: хонаи садҳазорӣ нест, хонаҳои даҳҳазорӣ ва якҳазорӣ ҳафт.

Мехонем: сию панҷ ҳазору сесаду бисту хафт.

Ба қатори сеюм нигаред. Ададҳои ҳар ду синф пурра ҳаст.

Мехонем: чорсаду панҷоҳу ҳашт ҳазору яксаду сию шаш (458 136).

Агар дар ягон ҳона, сифр (0) бошад, номи ин ҳона партофта ешавад.

1 қатори чорум нигаред.

Мехонем: шашсаду бисту чор ҳазору ҳафтсаду як (624 701).

Дар ҳонаи даҳӣ сифр буд, онро нахондем.

Ададҳои боқимондаи ҷадвалро хонед.

83. Хонед ва ба синфҳо ҷудо кунед:

2 222, 303 412, 121 432, 444 444.

Дар ададҳои 2 222 ва 444 444 рақамҳои якхела, вале вақти хондан ҳар яки онҳо мавқеи (ҷойи) худро доранд. Адади ду аз рост вохид, аз чап ҳазориро мефаҳмонад.

84. 1) Аз намуна истифода бурда, ададҳоро бо суммашон иваз намоед:

$$204\ 100 = \boxed{204\ 000} + \boxed{100}$$

$$10\ 500 = \boxed{} + \boxed{500}$$

$$1\ 320 = \boxed{1\ 000} + \boxed{} + \boxed{}$$

$$250\ 110 = \boxed{} + \boxed{110}$$

2) $4\ 356 = \boxed{} + \boxed{} + \boxed{} + \boxed{}$

$$8\ 197 = \boxed{} + \boxed{} + \boxed{} + \boxed{}$$

$$32\ 953 = \boxed{} + \boxed{} + \boxed{} + \boxed{} + \boxed{}$$

$$731\ 884 = \boxed{} + \boxed{} + \boxed{} + \boxed{} + \boxed{} + \boxed{}$$

85. Фабрикаи дўзандагӣ дар як рӯз 125-то либоси бачагона дӯхт. Фабрикаи дўзандагӣ дар 6 рӯз чандто ҳамин хел либос тайёр карда метавонад?

86. Дутогӣ адади чоррақама, панчрақама ва шашрақама нависед. Онҳоро аз рӯи намуна ба синфҳо ҷудо кунед.

Намуна: 51 214,   603 120

87. Муодилаҳоро ҳал кунед:

$x + 702 = 904$

$457 - x = 143$

$118 : x = 2$

88. 1) Ададҳоро бо рақамҳо нависед: яксаду ҳафтоду чор ҳазору шашсаду чилу панҷ, бисту як ҳазору ҳафтсаду понздаҳ; панҷсаду нӯҳ ҳазору дусаду ҳаштоду шаш.

Дар зери синфи якум як хатча, синфи дуҷум ду хатча кашед.

2) Хонаҳои синфи якум ва дуҷумро номбар кунед.

3) Ададе гӯед, ки синфи якум ҳамаи хонаҳо, синфи дуҷум хонаи якҳазорӣ ва даҳҳазорӣ дошта бошад.

89. ($>$, $<$, $=$)   356 ... 1356   15197 ... 5197
4207 ... 207   9999 ... 99999

90. Ҷуфти ададҳоро муқоиса намуда, мавқеи ададҳои якхеларо гӯед:

60 ва 60 000

34 ва 34 000

12 ва 12 000

100 ва 100 000

Намуна: 700 ва 700 000. Тарафи чап ҳафтсад, тарафи рост ҳафтсад ҳазорро мефаҳмонад, зеро пас аз ҳафтсад сето сифр (нул) ҳаст. Дар адади шашрақама мавқеи 700 тағйир ёфт.

91. Фабрикаи дўзандагӣ барои мактаббачагон 220-то либоси писарона ва ду маротиба камтар либоси духтарона тайёр кард. Сеяки ин либосҳо ба мактаб-интернат дода шуд. Ба мактаб-интернат чандто либос дода шуд?

92. Бо ду тарз иҷро кунед:

$(320 + 5) \cdot 7$

$4 \cdot (180 + 20)$

$(240 + 120) : 6$

93. Дар муодила зери тархшаванда як хат, тархкунанда ду хат, фарк хати мавҷ кашед ва қоидаашро гуфта онҳоро ҳал кунед.

$$x - 450 = 550 \qquad 1\,000 - x = 450$$

94. 3-тоғӣ адади серақама, чоррақама, панҷрақама ва шашрақама нависед.

95. 1) Хонандаи синфи чорум дар як дақиқа 100 калима хонд. $\bar{U}$ дар 5 дақиқа чанд калима хонда метавонад?

2) Квадрати шавқовар:

120	270		450
	150	210	...
240		180	...

96.

Синфи 3 – синфи миллионҳо			Синфи 2 – синфи ҳазориҳо			Синфи 1 – синфи воҳидҳо		
Хонаҳо (разрядҳо)			Хонаҳо (разрядҳо)			Хонаҳо (разрядҳо)		
Сад миллион	Даҳ миллион	Як миллион	Сад ҳазорӣ	Даҳ ҳазорӣ	Як ҳазорӣ	садӣ	даҳӣ	воҳид
		4	5	6	7	1	2	8
	6	1	2	7	4	3	5	1
7	1	4	2	5	6	7	9	4
9	8	7	3	7	5	6	2	3

Синфҳои чадвалро хонед, синфи якум аз кадом хонаҳо иборат аст? Синфи дуюм чӣ? Синфи сеюм чӣ? Ададҳои қатори якум ин тавр хонда мешаванд: 4 миллиону 567 ҳазору 128. Инчунин аз синфи сеюм хонаи миллионҳо, аз синфи якум ва дуюм ҳамаи

хонахо иштирок дорад. Тарзи навишт: 4 567 128 (миллионро дар навишти мухтасар «млн» навиштан тавсия карда мешавад). Қатори дуюм: 61 миллиону 274 ҳазору 351; қатори сеюм: 714 миллиону 256 ҳазору 794 хонда мешавад. Адади 714 256 794 ҳамаи синфҳоро дорад. Ин адади нӯҳрақама буда 3-то синф, 9-то хона дорад.

97. Ададҳоро хонед ва ба синфҳо ҷудо кунед:

2 365	897 000	24 568 303
15 931	2 956 000	128 902 415
274 650	7 000 000	999 777 333

98. Ба ҷойи катакҳо аломати амалҳоро тавре гузоред, ки баробариҳо дуруст бошад:

$28 \square 4 \square 9 = 63$	$102 \square 2 \square 8 = 408$
$28 \square 4 \square 9 = 41$	$102 \square 2 \square 8 = 108$

99. 1) Дар ҳашт қуттии якхела 160 кг себ буд. Дар 9-то ҳамин хел қуттӣ чанд килограмм себ буд?

2) Масъалаи баръакс сохта, онро ҳал кунед.

100. Шифохӣ. Ифодаҳоро истифода бурда, масъалаҳои ду ва сеамала соzed.

$(24 + 36) : 2$	$30 \cdot 10 + 20 \cdot 8$
-----------------	----------------------------

101. $900 - 20 \cdot 4$	$550 + 30 \cdot 5$	$(493 + 362) : 3$
$891 - 9 \cdot 9$	$860 - 120 : 2$	$(1\,000 - 870) \cdot 7$

102. Шифохӣ. Адади дурақама фикр карда, онро 10 маротиба зиёд кунед. Тарзи ҳисоббарориро фаҳмонед.

103 Дутоғӣ адади панҷрақама ва шашрақама нависед. Дар зери хонаҳои синфи якум як хатча, хонаҳои синфи дуюм ду хатча кашед.

104 $670 - 568 : 8$	$45 \cdot 5 \cdot 3$	$480 : 8 + 140$
$410 + 200 : 5$	$34 \cdot 5 \cdot 2$	$863 - 9 \cdot 7$

Дар хотир нигоҳ доред. Дар ифодаҳои беқавс мувофиқи амалҳои додашуда аввал амалҳои зарб ё тақсим, сипас амалҳои ҷамъ ё тарҳ иҷро хоҳанд шуд.

105. Бо се қалами оддӣ зиёда аз 150000 калима навиштан мумкин аст. Бо як қалам тахминан чанд калима навиштан мумкин аст?

106. Нависед ва хонед:

9 садию 2 воҳид,

2 ҳазору 7 воҳид,

4 млн 560 ҳазор,

4 ҳазору 9 садию 3 воҳид,

10 ҳазору 3 садию 4 дахию 2 воҳид,

11 млн 998 ҳазор.

107. Ададҳоро ба суммаи разрядӣ иваз намоед:

14 200

1 200

21 400

430 000

108. Дар як банд 210-то гули садбарг буда, сеякаш гули сурх, боқимондааш гули зард мебошад. Дар як банд чандто гули зард хаст?

109. Муодила нависед ва ҳал кунед:

1) Адади 84-ро якчанд маротиба кам карда 42-ро ҳосил карданд.

2) Аз адади 952 ададҳо кам карда адади 358-ро ҳосил карданд.

110. Номи дарёро гӯед, ки рақамро ифода намояд.

111. Периметри гулхонаи росткунҷашакл 180 дм аст. Бари гулхона 35 дм мебошад, дарозии гулхонаро ёбед.

Аз схема истифода бурда ҳаллашро давом диҳед:

1) $35 \cdot 2 = \square$ дм – ду бари гулхона

2) $180 - \square = \square$ дм – дарозии ду тарафи гулхона

3) $110 : \square = \square$ дм – дарозии гулхона

Ҷавоб: 55 дм.

112. ... намуна истифода бурда, ифодаҳоро ҳисоб кунед ва санҷед:

$42 : 14 = 3$

$72 : 6 =$

$15 \cdot 3 =$

$25 \cdot 3 =$

$14 \cdot 3 = 42$

$12 \cdot 6 =$

$45 : 3 =$

$75 : 5 =$

Амали тақсимро чӣ тавр санҷидед?

113. Тартиби иҷрои амалҳоро нишон дода, ифодаҳоро ҳисоб кунед:

$544 + 46 : 2 - 339$

$935 : 7 \cdot 6$

$(891 - 457) \cdot 2$

$171 : 3 + 36 \cdot 4 - 201$

$223 \cdot 3 : 3$

$(368 + 368) : 4$

114. Бо рақамҳо нависед: як саду дувоздаҳ ҳазору сесаду чилу як понздаҳ ҳазору чорсаду ҳабдаҳ, шашсаду нӯҳ ҳазор.

115. Ҷавоби чистонро ёбед:

1) Лаб-лаби айвон,
Сиву ду паҳлавон.

2) Ребусҳо:

Дар ин се хонача калимаи каду нависед:

--	--	--

Дар ин ду хонача калимаи себ нависед:

--	--

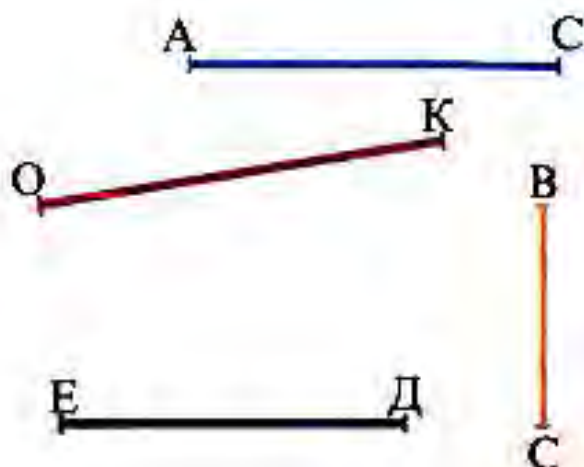
БО ҲАРҲО ИШОРА КАРДАНИ ШАКЛҲОИ ГЕОМЕТРӢ

116. Кадом шаклҳоро бисёркунча меноманд? Хосиятҳои росткунча ва квадратро гӯед. Монандӣ ва фарқи росткунчаю квадратро гӯед. Порча чист?

Шумо шаклҳои геометрии (нуқта, порчаи хати рост, хати рост, секунча, чоркунча, росткунча, квадрат, панҷкунча)-ро мешиносед? Порча, нуқта ва бисёркунчаҳоро бо ҳарфҳои калони латинӣ ишора карда хондан, сохтани онҳоро осонтар менамояд. Ба ибтидо ва интиҳои порчаҳо, қуллаҳои бисёркунча, нуқта, ҳарфҳо гузошта он ҳарфҳоро мехонанд. Масалан: нуқтаи А, порчаи АВ, секунчаи АВС, росткунчаи ABCD ва ғайра.

1) Порча ва муқоисаи онҳо.
Хонда мешавад:

порчаи AC ё ки CA ;
порчаи OK ё ки KO ;
порчаи ED ё ки DE ;
порчаи BC ё ки CB

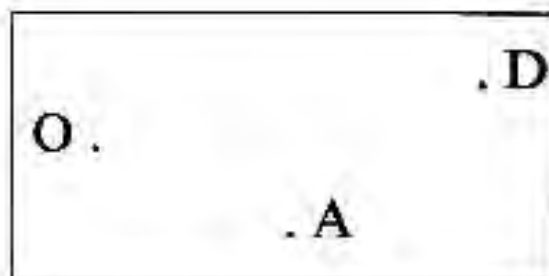

Порчаи AC аз порчаи OK калон аст;
ё ки порчаи OK аз порчаи AC хурд аст.

2) Нуқта ва пайваст кардани онҳо бо хати рост.

Хонда мешавад:

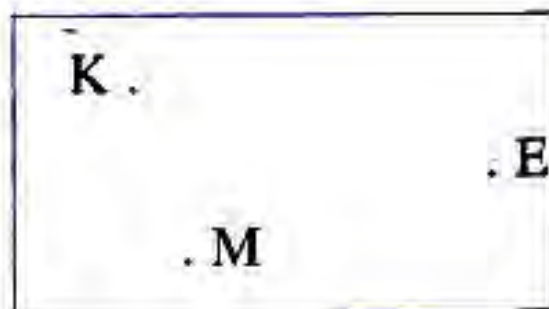
нуқтаи O ;
нуқтаи A ;
нуқтаи D .

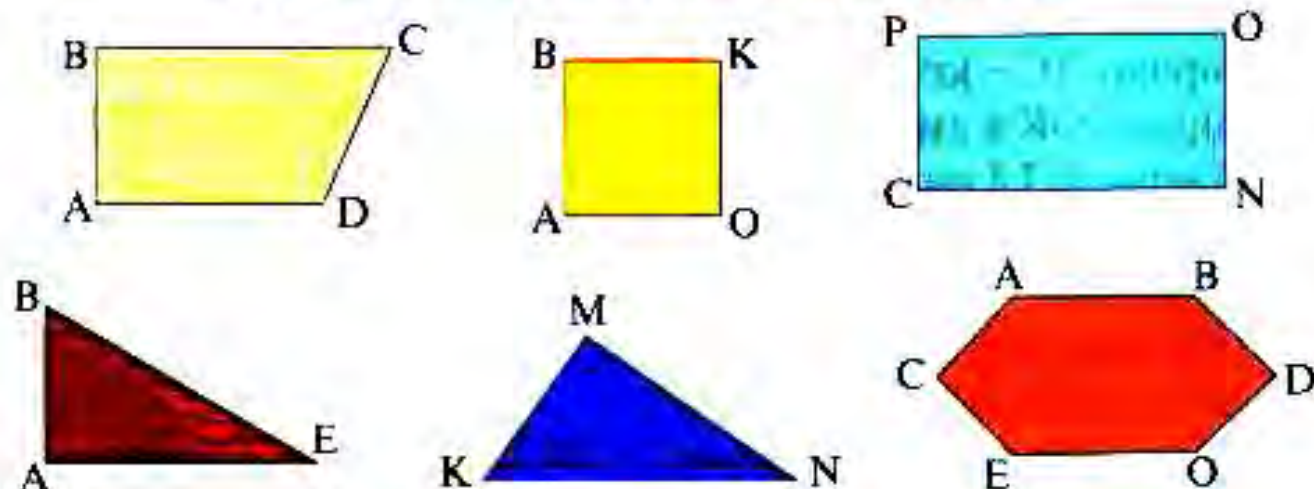
1) Нуқтаҳои C ва B -ро бо хаткашак пайваст кунед ва порчаи ҳосилшударо хонед.

2) Нуқтаҳои K , M , E -ро пайваст намоед. Чӣ ҳосил шуд? (Хати шикастаи KME ё ки EMK .) Хати шикастаи KME аз ду порча иборат аст. Порчаҳои KM , ME (ё ки EM , MK).

БИСЁРКУНЧА ВА ХОНДАНИ ОНҲО

Ин шаклҳо бисёркунча ном доранд. Хонда мешаванд: чоркунҷаи ABCD (BCDA, DABC, CBAD); квадрати ABKO (BKOA, KOAB, OAKB); росткунҷаи CPON (PONC, ONCP, NCPO); секунҷаи ABE (BEA, EAB).

Ду шакли охириро хонед.

117. 1) Дар дафтар порчаи 4 сантиметра кашида, бо ҳарфҳои дилхоҳи лотинӣ ишора кунед ва хонед. (Дар тахтаи синф навиштан ва хондани ҳарфҳои лотинӣ намоиш дода мешавад.)
 2) Дар дафтар ду нукта гузоред ва онҳоро бо ҳарфҳо ишора кунед.
 3) Дар дафтар се нукта гузошта, онҳоро бо хаткашак тавре пайваست кунед, ки секунҷа ҳосил шавад. Дар куллаҳои секунҷа ҳарфҳои дилхоҳи лотинӣ гузошта хонед.
118. Ифодаҳоро дар ҷут ҳисоб кунед:
$89 + 1$	$99 + 1$	$998 + 2$	$9900 + 90$
$90 - 1$	$100 - 1$	$1000 - 2$	$10\ 000 - 100$
119. 1) Дуредгар дар як сол 120 тиреза ва 84-то дар сохт. $\bar{Y}$ бо ин суръат дар 15 моҳ чанд тирезаю дар месозад?
 2) Кандакор бо писараш дар се моҳ 9 тиреза ва 6 дари кандакорӣ сохтанд. Онҳо бо ин суръат дар 12 моҳ чанд тиреза ва дари кандакорӣ сохта метавонанд?

3) Ду миллион чанд сифр дорад? Дах миллион адади чандракама?

120) Бо рақамҳо нависед: се ҳазору дусаду чордах, ҳашт ҳазору нӯхсаду се, дувоздах ҳазору шашсаду ҳаждах, чорсаду дувоздах ҳазору дусаду ёздах, ду миллион, дах миллион.

121) Порчаи АВ, секунҷаи СДО кашед.

- 122.
- 1) Ҳосили зарб дар кадом маврид ба сифр баробар мешавад?
  - 2) Ҳосили тақсим дар кадом маврид ба тақсимшаванда баробар мешавад?
  - 3) Ҳосили чамъ дар кадом маврид ба яке аз чамъшавандаҳо баробар мешавад?

123. Тахтаи шохмот чандто катаки сурх ва чандто катаки сафед дорад? Номи мӯхраҳои шохмотро гӯед. Дар куттии шохмот чандтоӣ шох ва пиёда ҳаст? Шумо шохмотбозиро дӯст медоред? Кӣ номи шохмотбозони машхурро медонад?

124. Хаттӣ ҳисоб кунед:

$$789 + 231$$

$$1000 + 612$$

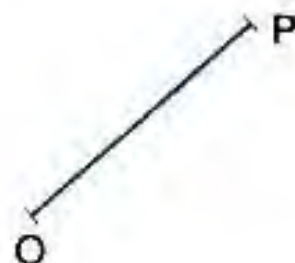
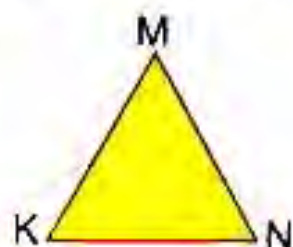
$$800 + 484$$

$$900 - 183$$

$$1000 - 536$$

$$800 - 657$$

125. Номи шаклҳои геометрӣро гӯед ва хонед:

126. Қимати ифодаҳои $a : 8$, $123 \cdot b$ -ро, ҳангоми $a = 968$ ва $b = 8$ будан ҳисоб кунед.

127. $496 : 2$ $759 \cdot 1$ $248 \cdot 3$ $0 \cdot 820 + 1000$
 $992 : 2$ $759 : 1$ $744 : 3$ $999 + 1 - 1000$
128. Дар дафтар порчаи OD, квадрати ABCD кашед.
129. Ададхоро хонед: 156 000, 812 000, 12 000 000.

Агар дар адад воҳидҳои ягон синф набошад, он гоҳ дар вақти хондан ин синф номбар карда намешавад.

Мисол: 18 миллион, 710 ҳазор.

130. Бо рақамҳо нависед: чилу як ҳазор, як садду ду ҳазор, се садду ҳафтоду панҷ ҳазор, ҳафт миллион.

131. Иваз кунед:

$$2 \text{ м } 95 \text{ см} = \boxed{} \text{ см}$$

$$365 \text{ дм} = \boxed{} \text{ м } \boxed{} \text{ дм}$$

$$9 \text{ дм } 7 \text{ см} = \boxed{} \text{ см}$$

$$964 \text{ мм} = \boxed{} \text{ см } \boxed{} \text{ мм}$$

132. Хонаҳои синфи воҳидҳо, синфи ҳазорихоро гӯед.

133. Ҳазор – ҳазор воҳид, даҳ садӣ, сад даҳтоғӣ дорад. 2000 чанд воҳид, чанд даҳӣ, чанд садӣ дорад? 3 000 – чӣ?

134. $42 : 21$ $63 : 21$ $84 : 21$ $21 \cdot 6$ $21 \cdot 5$

135. Ба дӯкон ҳар кадомаш 45 кг-мӣ 6 халта орди навъи олій ва ҳар кадомаш 50 кг-мӣ 8 халта орди навъи якум оварданд. Ба дӯкон ҳамагӣ чӣ қадар орд оварданд?

136. Қоидаҳои ёфтани адади номаълумро гуфта, муодилаҳоро ҳал кунед:

$$444 : x = 4$$

$$x - 750 = 997$$

$$1000 - x = 234$$

$$x : 9 = 117$$

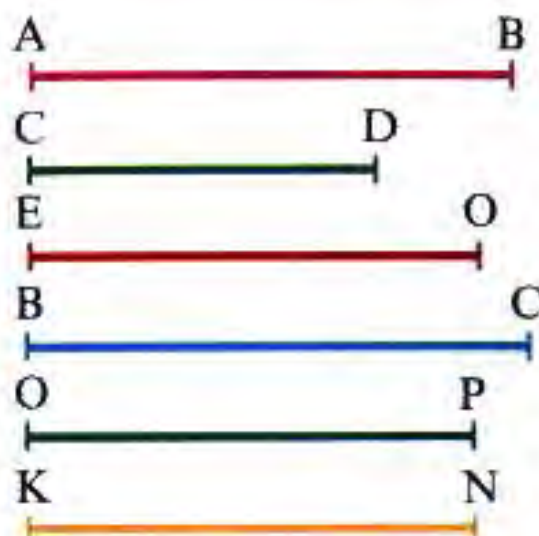
137. Ҷуфти ададхоро муқоиса кунед ва гӯед, ки дар навишти онҳо маъкеи ҳар як рақам чиро мефаҳмонад?

$$5 \qquad 8 \qquad 9 \qquad 24 \qquad 101$$

$$50 \qquad 800 \qquad 900 \qquad 24000 \qquad 101000$$

138. Порчаҳоро хонед ва онҳоро муқоиса намуда, нобаробарӣ ва баробарӣ нависед:

Намуна:
 $AB > CD$
 ё ки
 $CD < AB$

139. Ҳисоб кунед ва санҷед:

$$997 - 498 \quad 379 \cdot 2 \quad 507 + 409 \quad 234 : 2$$

140. Ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{lll} 28\,000 + 20\,000 & 45\,000 + 10\,000 & 600\,000 + 400\,000 \\ 48\,000 - 20\,000 & 55\,000 - 10\,000 & 1\,000\,000 - 400\,000 \end{array}$$

141. Ададҳои 1, 3, 7, 8, 9, 2-ро истифода бурда, ҳашт адади шашрақама нависед, дар зери синфи воҳидҳо хатча қашед.

Намуна: 892 731

142. Ададҳои 8 134, 66 666, 307 249-ро ба намуди суммаи ҷамъшавандаҳо нависед.

Намуна: $248\,357 = 200\,000 + 40\,000 + 8\,000 + 300 + 50 + 7$

143. Дар олами ҳайвонот 4 000 намуни ҳазандаҳо, 8 600 намуни парандаҳо ва 20 000 намуни моҳиҳо мавҷуданд. Ин ададҳо чанд воҳид, даҳӣ, садӣ, ҳазорӣ доранд?

Намуна: 4 000 – чор ҳазор воҳид, чорсад даҳӣ, чил садӣ, чор ҳазорӣ дорад.

БУЗУРГИҲО. ВОҲИДҲО ВА ҶАДВАЛИ ЧЕНАКИ ДАРОЗӢ

144. Кадом ченакҳои дарозиро медонед? 4 см чанд миллиметр аст? Чӣ тавр ёфтаед? 5 дм чанд сантиметр аст? 6 м чанд сантиметр аст? 6 м чанд десиметр аст? Аз ҳама хурдтарин ва калонтар ченаки дарозиро гуед.

Воҳидҳои ченаки дарозӣ	Ҷадвали ченакҳои дарозӣ
Миллиметр (мм)	1 см = 10 мм
Сантиметр (см)	1 дм = 10 см
Десиметр (дм)	1 м = 10 дм = 100 см
Метр (м)	1 км = 1000 м
Километр (км)	
Масофаи калонро бо километр чен мекунанд. Километр – ченаки калонтарин, миллиметр аз ҳама ченаки хурдтарин аст.	

Воҳидҳо ва ҷадвали ченакҳои дарозиро нависед ва дар хотир нигоҳ доред.

145. Иваз кунед.

Бо метр:

$$2 \text{ км} = \quad 1 \text{ км } 500 \text{ м} = \quad 5 \text{ км } 100 \text{ м} =$$

$$3 \text{ км} = \quad 4 \text{ км } 010 \text{ м} = \quad 9 \text{ км } 999 \text{ м} =$$

Бо десиметр:

$$300 \text{ см} = \quad 7 \text{ м } 50 \text{ см} = \quad 4 \text{ м } 10 \text{ см} =$$

$$840 \text{ см} = \quad 9 \text{ м } 10 \text{ см} = \quad 1 \text{ м } 60 \text{ см} =$$

Бо миллиметр:

$$42 \text{ см} = \quad 50 \text{ см} = \quad 90 \text{ см} =$$

$$17 \text{ см} = \quad 80 \text{ см} = \quad 100 \text{ см} =$$

- 146.

Барои хондани ададҳо, ададҳоро ба синфҳо ҷудо кунед. Ҳар як синф сегоҳи хона (разряд) дорад. Ададҳои синфҳо аз якдигар каме дуртар навишта мешаванд:

Мисол: 345 197 (345 – синфи ҳазориҳо, 197 – синфи воҳидҳо)

1) Ададхоро хонед ва ба синфҳо чудо карда, хонаҳои онҳоро номбар кунед:

32 175	231 428	7 400
32 105	231 408	7 040
32 015	231 048	7 004

2) Ададҳои сутуни якум чӣ монандӣ ва фарқ доранд? Маълуми ададхоро гӯед.

147. $(737 + 185) - 291$ $944 : 2 \cdot 2$ $707 + 102 : 3$
 $993 - (439 + 378)$ $896 : 4 : 3$ $1\,000 - 79 \cdot 6$

148. Муодила навишта ҳисоб кунед:

1) Таксимшаванда 562, таксимкунанда номаълум, ҳосили таксим баробари 2.

2) Фарқи ададҳои 972 ва x ба 456 баробар аст.

149. Самариддин ва Умедҷон ду рӯз 24 маротиба шахматбози карданд. Рӯзи якум Самариддин 5 давр бозиро бурду 7 давр бозиро бохт. Рӯзи дуюм Умедҷон 9 давр бозиро бурду 3 давр бозиро бохт. Дар бозӣ кӣ ғолиб баромад?

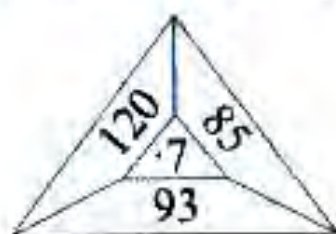
150. Порчаро чен карда, дар дафтар назар ба ин 2 маротиба дарозтар порча кашед.

151. Тарафи квадрат 95 см аст. Периметри ин квадратро ёбед. (Натиҷаро бо метр ва сантиметр ифода кунед.)

152. Чадвали ченаки дарозиро аз ёд кунед.

153. Бозии «Кӣ зудтар?». Ҷавобашро нависед:

ВОҲИДҲО ВА ҶАДВАЛИ ҶЕНАҚҲОИ ВАЗН

154. Қадом ҷенақҳои вазири меҳонед? Хурдтарин ва қалонтари ҷенақи вазири гӯед.

Воҳидҳои вази	Ҷадвали ҷенақҳои вази	
Грамм (г)	1 кг = 1 000 г	1 с = 100 кг
Килограмм (кг)	1 т = 1 000 кг	1 т = 1 000 000 г
Сентнер (с)	1 с = 100 кг	1 с = 100 000 г
Тонна (т)		

Воҳидҳои вази ва ҷадвали ҷенақҳои вазири нависед ва дар хотир нигоҳ доред.

155. Иваз кунед:

$2 \text{ кг} = \boxed{} \text{ г}$

$4 \text{ кг } 010 \text{ г} = \boxed{} \text{ г}$

$2 \text{ кг } 520 \text{ г} = \boxed{} \text{ г}$

$6 \text{ кг } 001 \text{ г} = \boxed{} \text{ г}$

$4 \text{ с} = \boxed{} \text{ кг}$

$1 \text{ с } 35 \text{ кг} = \boxed{} \text{ кг}$

$7 \text{ с} = \boxed{} \text{ кг}$

$2 \text{ с } 02 \text{ кг} = \boxed{} \text{ кг}$

156. Тақсими бақиядорро ҳатти иҷро кунед ва санҷед:

$71 : 8$

$433 : 5$

$877 : 4$

$69 : 7$

$570 : 6$

$912 : 9$

<p>Намуна:</p> $\begin{array}{r} 631 \overline{) 5} \\ \underline{5} \\ 13 \\ \underline{10} \\ 31 \\ \underline{30} \\ 1 \end{array}$	<p>Санҷиш:</p> $\begin{array}{r} 126 \\ 5 \\ \hline 630 \end{array}$ <p style="text-align: right;">$630 + 1 = 631$</p>
---	---

Барои санҷиши тақсими бақиядор ҳосили тақсим (126)-ро ба тақсимкунанда (5) зарб карда, ба ҳосили зарб бақия (1) ҷамъ мекунад. Ҳонед ва дар хотир нигоҳ доред.

157. Адади яклухти серақама фикр кунед.
Чамшед адади 600-ро, Малика адади 300-ро гуфт. Адади 600 аз адади 300 чанд вохид зиёд аст? Чӣ тавр ҳисоб кардед?

Барои дониستاني он ки як адад аз адади дигар чанд вохид зиёд ё кам аст, ҳамеша аз адади калон адади хурдро кам мекунем. Хонед ва дар хотир нигоҳ доред.

158. $800 : 4$ $300 \cdot 2$ $420 : 2$ $630 : 3$
 $840 : 4$ $200 \cdot 4$ $600 : 2$ $420 \cdot 2$

159. Як хоҷагӣ 110 кг гандум кишт карда, 8 маротиба зиёд гандум чамъ овард. Хоҷагии дигар 110 кг гандум кишт карда, 9 маротиба зиёд гандум чамъ овард. Ҳар ду хоҷагӣ якҷоя чӣ қадар гандум чамъ оварданд? Ҳосилнокии кадом хоҷагӣ зиёдтар?

160. 1) Чадвали ченакҳои дарозиро гӯед.
2) Аз ченакҳои вақт чиро медонед?

161. Чадвалҳои ченакҳои вазиро аз ёд кунед. Санҷиши тақсими хонед ва дар хотир нигоҳ доред.

162. $(923 - 458) \cdot 2$ $800 - 74 \cdot 3 : 3$ $24 \cdot 2 + 48 : 4$
 $(674 - 539) \cdot 5$ $250 - 89 \cdot 4 : 4$ $33 \cdot 3 - 62 : 2$

163. Порча, чоркунча, росткунча кашида, онҳоро бо ҳарфҳои ишора кунед.

164. Тақсими бақиядорро иҷро кунед:

$131 : 5$ $142 : 4$ $239 : 5$ $394 : 6$

165. 1) Адалҳои 9, 16, 36, 81-ро бо ҳамзариҳои якхела иваз намоед.

Намуна: $4 = 2 \cdot 2$

- 2) Ребусҳоро хонед:

30	тора	40	ла	40	лик	4	во
----	------	----	----	----	-----	---	----

- Шумо чӣ хел ребусҳоро медонед?

ЧАДВАЛИ ЧЕНАКҲОИ ВАҚТ

166. 1) Воҳидҳои ченакҳои дарозӣ ва вазнро гуед. Чадвали ченакҳои дарозӣ ва вазнро гуед.
 2) Кадом ченакҳои вақтро медонед? Як ҳафта чанд рӯз (шабонарӯз)? Як дақиқа чанд сония? Як соат чанд дақиқа?
 3) Шумо бо ченакҳои вақт (соат, дақиқа, шабонарӯз, ҳафта, моҳ, сол) дар синфҳои 2 – 3 шинос шуда будед. Имрӯз онҳоро мустақкам мекунем.

Воҳидҳои ченаки вақт	Чадвали ченакҳои вақт
Сония, дақиқа, соат, моҳ, сол, аср (қарн). Моҳи феврал 28 ё 29 шабонарӯз	1 сол = 12 моҳ 1 соат = 60 дақиқа 1 дақиқа = 60 сония 1 шабонарӯз = 24 соат 1 аср (қарн) = 100 сол 1 сол = 365 ё ки 366 шабонарӯз 1 моҳ = 30 ё ки 31 шабонарӯз

Хонед, нависед ва дар хотир нигоҳ доред.

- 4) Ҳозир кадом моҳ? Ин моҳ чанд рӯз? Мо дар кадом аср зиндагӣ карда истодаем? Дар як сол чанд фасл ҳаст? Ҳар як фасл кадом моҳҳоро дар бар мегирад? Шумо кадом фаслро дӯст медоред? Таътили тирамоҳӣ чанд рӯз давом мекунад? Таътили баҳорӣ, зимистона чӣ?
167. 1) Таътили тирамоҳӣ 8 рӯз, зимистона 11 рӯз, баҳорӣ 10 рӯз, тобистона 95 рӯз давом мекунад. Дар як сол ҳамагӣ чанд рӯз истироҳат мекунад?
 2) Дар як соли хониш чанд ҳафта истироҳат мекунад? Як сол чанд ҳафтаю чанд рӯз аст?
168. Катакҳои холиро пур кунед:
- 1) 2 соат = дақиқа   4 сол = моҳ
 3 дақиқа = сония   3 шабонарӯз = соат

$2) 3 \text{ кг} = \boxed{} \text{ г}$

$4 \text{ т} = \boxed{} \text{ кг}$

$5 \text{ с} = \boxed{} \text{ кг}$

$2\ 000 \text{ г} = \boxed{} \text{ г}$

$5 \text{ т } 200 \text{ кг} = \boxed{} \text{ кг}$

$4 \text{ кг } 500 \text{ г} = \boxed{} \text{ кг}$

$3) 2 \text{ дм} = \boxed{} \text{ см}$

$6 \text{ м} = \boxed{} \text{ см}$

$6 \text{ м} = \boxed{} \text{ см}$

$1 \text{ км } 125 \text{ м} = \boxed{} \text{ м}$

$12 \text{ см} = \boxed{} \text{ мм}$

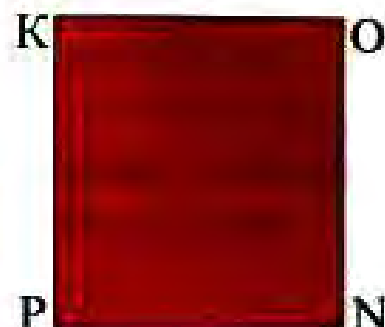
$20 \text{ см} = \boxed{} \text{ мм}$

$35 \text{ см} = \boxed{} \text{ мм}$

$8 \text{ м } 72 \text{ см} = \boxed{} \text{ см}$

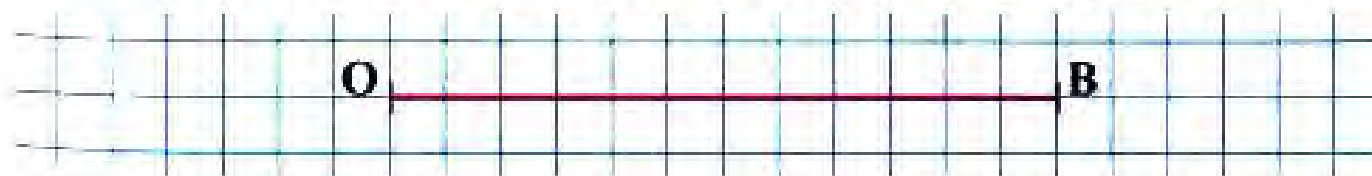
169. 1) Квадрат кашед ва куллаҳои онро бо ҳарфҳо ишора намоед. Номи квадрат ва тарафҳои онро нависед.

Намуна: KPNO (OKPN, PNOK, NPKO) – квадрат,
KP, PN, NO, OK – тарафҳои квадрат,
онҳо бо якдигар баробаранд.
 $KP = PN = NO = OK$

Квадрат, чоркунча, росткунчаро бо ҳарфҳо ишора карда, ҳар яки онҳоро чор ҳел хонда метавонем. Зеро, онҳо 4-тоӣ кунҷ, кулла, тараф дорад.

2) Дарозии порчаи ОВ-ро аз рӯи катакҳо ҳисоб карда, порчае кашед, ки дарозиаш назар ба он ду маротиба хурд бошад.

170. Аз 80 кг ангур 20 кг мавиз гирифтани мумкин аст. Барои гирифтани 200 кг мавиз чӣ қадар ангур лозим мешавад? Масъалаи баръакс тартиб дода, ҳал кунед.

171. Онд ба чамъ ва тарх мисолҳои якамала нависед, ки ҷавобаш 1000 бошад. Ман ба соат менигарам, кӣ дар се дақиқа аз ҷама бисёр мисол иҷро карда метавонад?

172. 1) Ҷадвали ҷенакҳои вақтро хонед ва дар хотир нигоҳ доред.
2) Иваз кунед.

$$2 \text{ м} = \dots \text{ дм}$$

$$2 \text{ т} = \dots \text{ кг}$$

$$2 \text{ соат} = \dots \text{ дақиқа}$$

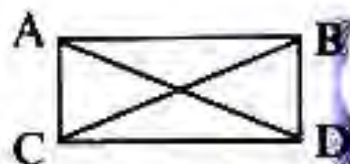
$$3 \text{ кг} = \dots \text{ г}$$

$$3 \text{ км} = \dots \text{ м}$$

$$3 \text{ дақиқа} = \dots \text{ сония}$$

173. 51 литр ширро ба зарфҳои 3 литра баробар андохтанд. Чандто зарфи 3 литра лозим шуд? Барои 63 литр шир чандто ҳамин хел зарф лозим мешавад?

174. Дар нақша чандто секунҷа ва росткунҷа мавҷуд аст?

ҶАМЪ ВА ТАРҲИ АДАДҲОИ НОМДОР

175. 1) Ҷадвали ҷенакҳои дарозиро гӯед.
2) Ҷадвали ҷенакҳои вазнро гӯед.
3) Ҷадвали ҷенакҳои вақтро гӯед.
4) Чор шабонарӯз чанд соат мешавад?
5) 48 соат чанд шабонарӯз аст?
6) Се аср чанд соя мешавад? 5 аср чӣ?
7) 6 км чанд метр? 8 км – чӣ? 10 км – чӣ? 1 т чанд кг?
4 т – чӣ? 10 т – чӣ?
8) Ба ададҳои номдори содда ва таркибӣ мисол оред.
176. Шумо масъалаҳо ва мисолҳоро шифоӣ иҷро кардед, ки дар онҳо ададҳои номдор (содда ва таркибӣ) вомехӯранд. Агар дар ифодаҳо ҳисобкунӣ осон бошад, онҳоро шифоӣ иҷро намудан мумкин аст.
Мисол: $4 \text{ м } 15 \text{ см} + 23 \text{ см} = 4 \text{ м } 38 \text{ см}$
 $8 \text{ кг} + 580 \text{ г} = 8 \text{ кг } 580 \text{ г}$

$$9 \text{ с } 48 \text{ дақ.} - 48 \text{ дақ.} = 9 \text{ с.}$$

$$6 \text{ с } 12 \text{ дақ.} + 2 \text{ с} = 8 \text{ с } 12 \text{ дақ.}$$

Агар ҳисоббарорӣ мушкил бошад, онҳоро дар сутунча навишта ҳисоб кардан осонтар аст.

Мисол:

$$\begin{array}{r} + 8 \text{ км } 227 \text{ м} \\ + 2 \text{ км } 343 \text{ м} \\ \hline 10 \text{ км } 570 \text{ м} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} - 12 \text{ т } 850 \text{ г} \\ - 5 \text{ т } 425 \text{ г} \\ \hline 7 \text{ т } 425 \text{ г} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} - 11 \text{ соату } 25 \text{ дақ.} \\ - 4 \text{ соату } 10 \text{ дақ.} \\ \hline 7 \text{ соату } 15 \text{ дақ.} \end{array}$$

1) Метрро бо метр чамъ кунем метр, аз метр метрро тарҳ кунем метр ҳосил мешавад.

2) Агар ифодаҳо ду ё се амала бошанд, ифодаро навишта, тартиби иҷрои амалҳоро нишон дода, онҳоро дар сутунча навишта ҳисоб кардан лозим.

Монанди:

$$45 \text{ км } 725 \text{ м} + 15 \text{ км } 163 \text{ м} + 870 \text{ м} = 61 \text{ км } 758 \text{ м}$$

$$1) \begin{array}{r} + 45 \text{ км } 725 \text{ м} \\ + 15 \text{ км } 163 \text{ м} \\ \hline 60 \text{ км } 888 \text{ м} \end{array}$$

$$2) \begin{array}{r} + 60 \text{ км } 888 \text{ м} \\ + 870 \text{ м} \\ \hline 61 \text{ км } 758 \text{ м} \end{array}$$

Ё ки аладҳои номдори таркибиро бо аладҳои номдори содда иваз намуда, сипас онҳоро ҳисоб кардан лозим.

$$\text{Монанди: } 4 \text{ т } 520 \text{ кг} + 5 \text{ т } 627 \text{ кг} = 10 \text{ т } 147 \text{ кг}$$

$$4 \text{ т } 520 \text{ кг} = 4 \text{ т } 520 \text{ кг}$$

$$5 \text{ т } 627 \text{ кг} = 5 \text{ т } 627 \text{ кг}$$

$$\begin{array}{r} + 4 \text{ т } 520 \text{ кг} \\ + 5 \text{ т } 627 \text{ кг} \\ \hline 10 \text{ т } 147 \text{ кг} \end{array}$$

177. Шифоҳӣ ҳисоб карда нависед:

$$35 \text{ кг } 450 \text{ г} - 250 \text{ г}$$

$$60 \text{ т } 380 \text{ кг} + 18 \text{ т}$$

$$12 \text{ м } 79 \text{ см} - 69 \text{ см}$$

$$44 \text{ дм } 08 \text{ см} - 8 \text{ см}$$

178. Дар сутунча навишта ҳисоб кунед:

$$115 \text{ м } 42 \text{ см} + 46 \text{ м } 17 \text{ см}$$

$$227 \text{ м } 95 \text{ см} - 118 \text{ м } 48 \text{ см}$$

$$21 \text{ соату } 48 \text{ дақ.} - 17 \text{ с } 35 \text{ дақ.}$$

$$19 \text{ дақ. } 25 \text{ сон} - 14 \text{ дақ. } 34 \text{ сон}$$

179. Барои ба 100 кас палав пухтан ба ҳисоби миёна 20 кг биринҷ, 27 кг сабзӣ, назар ба сабзӣ 9 маротиба камтар пиёз, 8 кг (ё 6 кг) гӯшт, 4 кг 500 г (ё 5 кг) равған лозим аст. Барои ба 100 кас палав пухтан ҳамагӣ чӣ қадар маҳсулот лозим аст? Ба 50 нафар чӣ?
180. Шифоҳӣ. Аз як сар буз ба ҳисоби миёна дар як сол 500 г пашми метарошанд. Аз 10 сар гӯсфанди ҳисорӣ дар як сол 10 кг пашми метарошанд. Пашми як сар буз аз пашми як сар гӯсфанд чанд маротиба кам аст? (кг-ро бо г ифода карда ҳисоб кунед.)

181. 1) Дар сутунча навишта ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{r} 3 \text{ кг } 452 \text{ г} + 7 \text{ кг } 267 \text{ г} \\ 17 \text{ т } 895 \text{ г} - 9 \text{ т } 850 \text{ г} \end{array} \qquad \begin{array}{r} 25 \text{ км } 714 \text{ м} - 18 \text{ км } 325 \text{ м} \\ 79 \text{ м } 08 \text{ см} - 43 \text{ м } 07 \text{ см} \end{array}$$

2) Иваз кунед:

$$\begin{array}{lll} 4 \text{ м} = \dots \text{ см} & 6 \text{ кг} = \dots \text{ г} & 6 \text{ соат} = \dots \text{ дақ.} \\ 9 \text{ дм} = \dots \text{ см} & 5 \text{ т} = \dots \text{ кг} & 5 \text{ дақ.} = \dots \text{ сония} \end{array}$$

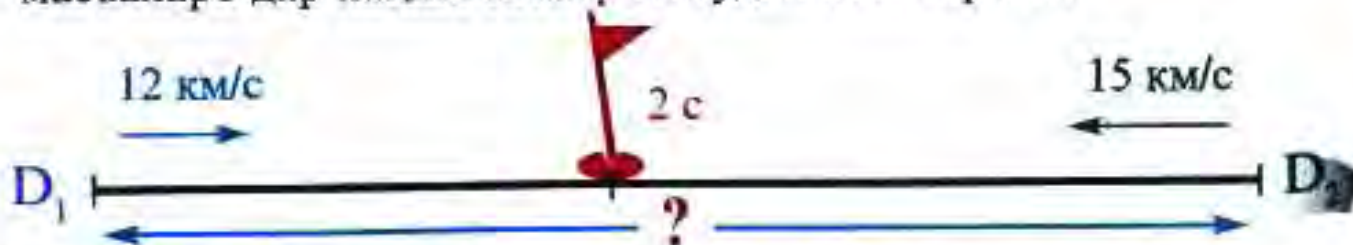
3) 3-то адади якрақам нависед, ки ба 2 тақсим шавад, 3-то адади дурақам нависед, ки ба 3 тақсим шавад.

$$\text{Намуна: } 21 : 3 = 7$$

182. Агар адад ба 2 тақсим шавад, оё вай ба 4 тақсим мешавад? Мисол оред.

183. Математики барҷастаи шарқ Муҳаммади Хоразмӣ соли 783 таваллуд ёфта, соли 850 вафот кардааст. ӯ чанд сол ва дар қадом аср зиндагӣ кардааст?

184. Аз ду деҳа дар як вақт ба муқобили якдигар ду велосипедрон ба роҳ баромада, баъд аз 2 соат вохӯрданд. Велосипедрони якум ба ҳисоби миёна соате 12 км, велосипедрони дуюм 15 км роҳ рафт. Масофаи байни ду деҳаро ёбед. Навишти кӯтоҳи масъаларо дар нақша тасвир намудан осонтар аст.

Бо D_1 – деҳаи якум ва бо D_2 – деҳаи дуюм ифода карда шуд.

185. Шифохӣ ҳисоб кунед:

$$45 \cdot 6$$

$$74 \cdot 2$$

$$63 : 3$$

$$82 \cdot 3$$

$$88 : 4$$

$$36 : 3$$

Тарзи ҳисоббарорӣ: $54 \cdot 2$, дар ифода 54 – ҳамзарби якум, 2 – ҳамзарби дуюм аст. Ҳамзарби якум аз даҳию (5 даҳӣ) воҳид (4) иборат аст. Бо ду 50 -ро зарб кунем 100 , чорро зарб кунем 8 , натиҷаҳо (100 ва 8)-ро чамъ кунем 108 мешавад: $54 \cdot 2 = 108$. Дар ин ифода тарзи ҳисоббарорӣ аз адади калон сар шуд.

Ифодаро чунин навишта, шифохӣ ҳисоб кардан низ осон аст:

$$\begin{array}{r} 54 \cdot 2 = 108 \\ \wedge \\ 50 \quad 4 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 84 : 2 = 42 \\ \wedge \\ 80 \quad 4 \end{array}$$

186. Нобаробариҳоро хонед ва дурустии онҳоро санҷед:

$$1\,357 + 62 > 1\,357 + 60$$

$$2\,870 - 150 < 2\,870 \cdot 140$$

$$234 \cdot 3 > 234 \cdot 2$$

$$714 : 3 < 714 : 2$$

Намуна: $128 : 2 > 128 : 4$, мехонем: ҳосили тақсими ададҳои 128 ва 2 аз ҳосили тақсими ададҳои 128 ва 4 калон аст.

Месанҷем:

Тақсимшавандаҳо якхела бошад тақсимкунанда зиёд шавад, ҳосили тақсим ҳамон қадар хурд мешавад. Дар ин ҳолат, ҳисоб нақарда гуфтан мумкин аст, ки тарафи чап нобаробарӣ аз тарафи рост калон аст. (Ё ки тарафи рост аз чап хурд аст.)

$$\begin{array}{r} 128 \overline{) 2} \\ \underline{12} \quad 64 \\ \quad 08 \\ \underline{\quad 8} \\ \quad \quad 0 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 128 \overline{) 4} \\ \underline{12} \quad 32 \\ \quad 08 \\ \underline{\quad 8} \\ \quad \quad 0 \end{array}$$

$$64 > 32$$

$$32 < 64$$

187. Ададхоро хонед ва гӯед, ки онҳо чанд воҳид, даҳӣ, садӣ, ҳазорӣ, даҳҳазорӣ, садҳазорӣ доранд?
291 237,   318 745,   631 423

Намуна: адади 784 135 аз 784 135 воҳид, 78 413 даҳӣ, 7841 садӣ, 784 ҳазорӣ, 78 даҳҳазорӣ, 7 садҳазорӣ иборат аст.

188. Хаттӣ ҳисоб кунед:

$483 \cdot 2$	$832 : 8$	$642 : 6$	$243 \cdot 4$
$327 \cdot 3$	$972 : 9$	$763 : 7$	$499 \cdot 2$

189. Муқоиса кунед ($>$, $<$, $=$):

$4 \text{ м } 71 \text{ см} \dots 4 \text{ м } 95 \text{ см}$	$12 \text{ дм } 6 \text{ см} \dots 11 \text{ дм } 7 \text{ см}$
$6 \text{ км } 350 \text{ см} \dots 5 \text{ км } 350 \text{ см}$	$98 \text{ см} \dots 9 \text{ дм } 8 \text{ см}$

190. Бо рақамҳо нависед: панҷоҳу шаш ҳазору яксаду се, чил ҳазору чорсаду ҳафтод, сесаду ҳафтоду як ҳазору дусаду чилу як, чор миллион, чор миллиону як, чор миллиону даҳ.

191. 1) Комбинати шир ба дӯкон 12 қуттӣ маска фиристод, ки вазни ҳар як қуттӣ 20 кг буд. Рӯзи аввал ҳаштјаки маска фурӯхта шуд. Дар дӯкон чанд килограмм маска боқӣ монд?
2) Вазни як қуттӣ 300 г бошад, вазни 10-то чунин қуттӣ чанд грамм мешавад?

192. 1) Инҳо рақамҳои римӣ номида мешаванд. Хонед ва нависед: I (1), II (2), III (3), IV (4), V (5), VI (6), VII (7), VIII (8), IX (9), X (10), XI (11), XII (12), XIII (13), XIV (14), XV (15), XVI (16), XVII (17), XVIII (18), XIX (19), XX (20).

Рақамҳои римӣ дар навишти аср (карн), боби китобҳо, нишона кардани андозаи либос ва ғайра истифода мешаванд. Як гурӯҳ ҳарфҳои калони латинӣ ба ададҳо баробар карда шудаанд:

$$I = 1, V = 5, X = 10, L = 50, C = 100, D = 500, M = 1000$$

Агар рақами хурди римӣ пас аз рақами калон ояд, вай ба рақами калон чамъ карда мешавад.

Мисол: $V + I + I = 5 + 1 + 1 = 7$.

Агар рақами хурди римӣ аз рақами калон пеш ояд, вай аз рақами калон тарҳ карда мешавад:

$$IV = V - I = 5 - 1 = 4, \quad IX = 10 - 1 = 9.$$

2) Ададҳоро хонед ва дар хотир нигоҳ доред:

$XLV = 45$, $XIX = 19$, $XXV = 25$, $XCIV = 94$, $CX = 110$, $CD = 400$.

3) Олими машҳур Абӯалӣ Ибни Сино (980 – 1037) дар кадом аср таваллуд шудааст? Чанд сол умр дидааст?

193. Хатгӣ ҳисоб кунед:

$$4 \text{ т } 273 \text{ кг} + 2 \text{ т } 825 \text{ кг}$$

$$1 \text{ м } 72 \text{ см} + 3 \text{ м } 29 \text{ см}$$

$$5 \text{ кг } 696 \text{ г} - 3 \text{ кг } 289 \text{ г}$$

$$9 \text{ км } 805 \text{ м} - 6 \text{ км } 729 \text{ м}$$

194. 1) Аз кадом адади дурақама якро тарҳ кунем, адади якрақама ҳосил мешавад?

2) Аз кадом адади серақама якро тарҳ кунем, адади дурақама пайдо мешавад?

3) Ба адади серақамаи калонтарин 1-ро чамъ кунем, адади чандрақама ҳосил мешавад? Ба адади шашрақамаи калонтарин кадом ададро чамъ кунем, адади ҳафтрақама пайдо мешавад?

4) Ададҳоро бо суммаи разрядӣ иваз кунед:

$$459, \quad 8 \ 952, \quad 33 \ 333, \quad 97 \ 222.$$

$$\text{Намуна: } 999 \ 999 = 900 \ 000 + 90 \ 000 + 9 \ 000 + 900 + 90 + 9$$

$$\text{ё ки } 999 \ 999 = 9 \cdot 100 \ 000 + 9 \cdot 10 \ 000 + 9 \cdot 1 \ 000 + 9 \cdot 100 + 9 \cdot 10 + 9 \cdot 1$$

195. Аз ду шахр дар як вақт ба истиқболи якдигар ду мошини боркаш баромада, пас аз 4 соат вохӯрданд. Мошини якум бо суръати 45 км/соат, дуюмаш бо суръати 48 км/соат ҳаракат мекард. Масофаи байни ин шахрҳо чӣ қадар аст? Навишти кӯтоҳи масъаларо дар нақша тасвир намуда, ҳал кунед.

196. Чавоби мисоли якумро истифода бурда, чавоби мисоли дуумро нависед:

$$\begin{array}{lll} 580 - 80 = 500 & 370 - 20 = 350 & 990 - 70 = 920 \\ 580 - (80 - 10) = & (370 - 10) - 20 = & (990 - 20) - 70 = \end{array}$$

197. Хаттӣ ҳисоб намоед:

$$\begin{array}{ll} (459 + 297) : 3 \cdot 4 & 381 \cdot 2 : 6 + 208 \\ (987 - 549) - 2 : 4 & 996 : 2 : 3 - 166 \end{array}$$

198. 1) Чоряки адад ба 120 баробар аст. Худи ададро ёбед.

2) Панҷяки адади 450-ро ёбед.

3) Ҳиссаи адади додашударо чӣ тавр ёфтед? Аз рӯи ҳиссаи додашуда худи ададро чӣ тавр ёфтед?

199. Муодилаҳоро ҳал кунед:

$$x + 568 = 1000 \quad 888 : x = 2 \quad 972 - x = 436$$

200. 1) Рақамҳои римиро аз китоб хонед.

2) Ададҳои 5, 8, 10, 12, 15, 20-ро бо рақами римӣ нависед.

201. Иваз кунед:

$$\begin{array}{ll} 5 \text{ км } 200 \text{ м} = \dots \text{ м} & 3 \text{ т } 422 \text{ кг} = \dots \text{ кг} \\ 2 \text{ дм } 5 \text{ см} = \dots \text{ м} & 2 \text{ т } 875 \text{ кг} = \dots \text{ т } \dots \text{ кг} \\ 71 \text{ м } 42 \text{ см} = \dots \text{ см} & 3 \text{ т } 486 \text{ г} = \dots \text{ кг } \dots \text{ г} \end{array}$$

202. Аз рӯи ҷадвал як масъалаи сеамала созад ва онро ҳал кунед:

Рӯзҳо	Шумораи қуттӣ	Вазни як қуттӣ (кг)	Вазни ҳамаи мева
Рӯзи 1	62 қ. себ	8 кг	?
Рӯзи 2	45 қ. олу	10 кг	

203. Хоҷагии ҷангалпарварӣ аз як майдон 520 сентнер писта ҷамъ овард, ки ин аз пистаи майдони дуҷум ҷамъовардашуда 75 сентнер кам буд. Хоҷагӣ аз ду майдон чӣ қадар писта ҷамъ овардааст?

Ин масъалаи бавосита аст.

Навишти мухтасари масъала:

I – 520 с. п.   75 с. кам
II – ? с. п.   ] ? с. п.

(Рақамҳои римӣ майдони якум ва дуумро мефахмонад.)

204. Шифохӣ.

1) Воҳидҳои вақтро ба хотир оред.

2) Нисфи як сол чанд моҳ мешавад? Нисфи як моҳ чанд рӯз мешавад?

3) 9 асру 85 сол чанд сол мешавад?

205. Бо рақамҳои римӣ нависед: ҳашт, шаш, панҷ, ёздаҳ, чордаҳ, ҳабдаҳ, бист, бисту як.

206. Аз натиҷаи мисоли якум истифода бурда, натиҷаи мисоли дуумро ҳисоб кунед:

$$240 : 6 = 40 \qquad 360 : 9 = 40 \qquad 720 : 8 = 90$$

$$(240 : 10) : 6 = \qquad (360 : 10) : 9 = \qquad (720 : 10) : 8 =$$

Тақсимшавандаро 10 маротиба кам карда, тақсимкунандаро бе тағйир гузоштем. Ҳосили тақсим чӣ хел тағйир ёфт?

207. Ҳамаи ададҳои шашрақамаро нависед, ки онҳо аз рақами якхела иборат бошанд.

Намуна: 111 111, 222 222, ...

$$\begin{array}{r} 208. \quad 920 \text{ м } 55 \text{ см} \\ + \quad 71 \text{ м } 66 \text{ см} \end{array} \qquad \begin{array}{r} 712 \text{ кг } 640 \text{ г} \\ - \quad 90 \text{ кг } 326 \text{ г} \end{array} \qquad \begin{array}{r} 6 \text{ соату } 45 \text{ дақ.} \\ - \quad 4 \text{ соату } 52 \text{ дақ.} \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 209. \quad (997 - 548) \cdot 2 \\ (204 - 119) \cdot 3 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 144 : 4 \cdot 7 \\ 211 \cdot 3 : 3 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 5 \cdot (154 + 29) \\ (676 - 34) : 3 \end{array}$$

210. Ҷои ҷўбҷаҳоро тавре тағйир диҳед, ки баробарҳои дуруст ҳосил шавад:

$$XII = VII - VI$$

$$XX = XI - X$$

$$\text{Намуна: } XIV = IX - VI \qquad XIV = IX + V$$

211. Ду хонанда ҳосили ҷамъи ададҳои 24 ва 715-ро дар сутунча навишта ҳисоб карданд:

Хонандаи 1-ум:

$$\begin{array}{r} + 24 \\ 715 \\ \hline 739 \end{array}$$

Хонандаи 2-юм:

$$\begin{array}{r} + 24 \\ 715 \\ \hline 955 \end{array}$$

Кадоми аз хонандагон мисолро дуруст навишт ва дуруст ҳисоб кард?

212. Дар сутунча навишта ҳисоб кунед:

$56 + 498$

$88 + 679$

$783 - 95$

$964 - 387$

213. Қоидаҳои ёфтани адади номаълумро гуфта, муодилаҳоро ҳал кунед:

$x + 71 = 387$

$354 - x = 218$

$256 : x = 8$

214. Шифоҳӣ. Барои 50 дона манту 500 грамм гӯшти лаҳм, 200 грамм чарбу ва 2 кг пиёз сарф кардан мумкин аст. Ба 50 дона манту чӣ қадар маҳсулот лозим?

215. Ронанда се рӯз дар роҳ буд. Ҷ рӯзи якум 175 км, рӯзи дуюм 26 км зиёдтар, рӯзи сеюм назар ба рӯзи дуюм 14 км камтар роҳро тай намуд. Ронанда дар се рӯз чӣ қадар роҳро тай намуд?

216. Дар сутунча навишта, ҳисоб кунед:

$2 \text{ соату } 44 \text{ дақ.} - 35 \text{ дақ.}$

$85 \text{ км} - 75 \text{ км } 240 \text{ м}$

$3 \text{ шаб. } 16 \text{ соат} + 1 \text{ шаб. } 8 \text{ соат}$

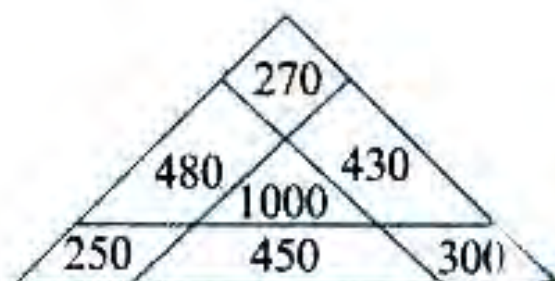
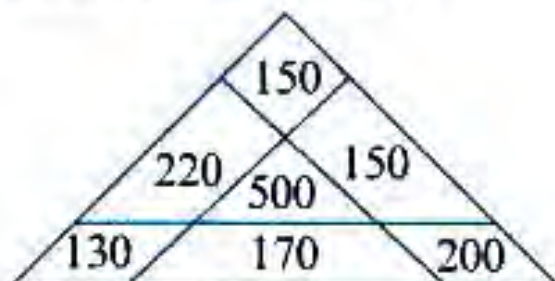
$170 \text{ кг} + 38 \text{ кг } 220 \text{ г}$

$29 \text{ т } 500 \text{ кг} - 12 \text{ т } 620 \text{ кг}$

$18 \text{ м } 25 \text{ см} - 6 \text{ м } 14 \text{ см}$

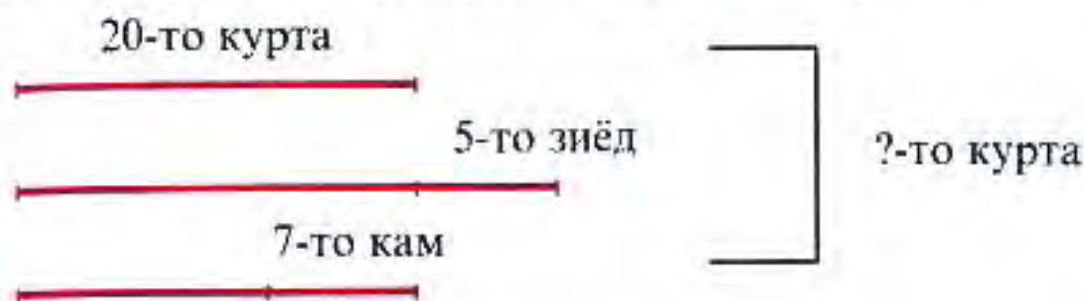
217. Суръати автомобил 35 км/соат. Автомобил бо суръати якхела дар 3 соат чӣ қадар масофаро тай мекунад?

218. Секунҷаи шавқовар.

Суммаи ададҳои ҳар як тарафи секунҷаро ҳисоб карда ададҳои 500 ва 1000-ро ҳосил намоед.

219. Аз рӯи схема масъала тартиб дода ҳал намоед:

220. Қимати ифодаҳои $a + b$, $a - b$, $a \cdot b$, $a : b$ -ро дар ҳолати $a = 24$, $b = 8$ будан ҳисоб кунед.

$a + 24$, $120 - b$, $9 \cdot a$, $b : 4$ – ифодаҳои ҳарфии яктағйирёбандадор, $a + b$, $a - b$, $a \cdot b$, $a : b$ – ифодаҳои ҳарфии дутағйирёбандадор ном доранд.

Намуна: $\frac{a+b}{a=36, b=12}$ $\frac{a-b}{a=36, b=12}$ $\frac{a:b}{a=36, b=12}$

$36 + 12 = 48$ $36 - 12 = 24$ $36 : 12 = 3$

221. Шифохӣ. Вазни як сангпушти обӣ то 210 кг мебошад. Вазни 3-то ҳамин хел сангпушт чанд килограмм мешавад?
222. Одами калон дар як шабонарӯз то 8 соат, мактаббачаи хурдсол 10 соат хоб мекунад. Онҳо дар як ҳафта чанд соатӣ хоб мекунанд ва кӣ зиёдтар хоб мекунад?
223. Амалҳоро иҷро кунед:

$$\begin{array}{lll} 86 : 43 + 279 & 700 - 220 \cdot 2 : 4 & 368 : 4 \\ 75 + 15 \cdot 3 : 9 & 950 - 450 : 9 + 79 & 232 \cdot 3 \end{array}$$

224. Ин расми қоши болишти қуроқ аст. Дар ин расм чандто квадрат ва секунча ҳаст?

225) Муқоиса кунед (>, <, =):

$750 \dots 250 \cdot 3$

$800 - 200 \dots 800 - 300$

$90 \cdot 3 \dots 90 : 30$

$180 + 20 \dots 20 + 180$

$5 \text{ км} \dots 5 \text{ 000 м}$

$300 \text{ см} \dots 3 \text{ м } 10 \text{ см}$

226) Дар сутунча навишта ҳисоб кунед:

$525 + 439$

$984 - 496$

$312 \cdot 3$

$736 - 339$

$819 - 78$

$936 : 3$

227) Қадом ададҳои дурақама ба 22 бебақия тақсим мешаванд?
Қадом ададҳои дурақама ба 22 бақиядор тақсим мешаванд?

228. Муқоиса кунед (>, <, =):

$6 \text{ км} \dots 5 \text{ км } 940 \text{ м}$

$4 \text{ дм } 7 \text{ см} \dots 1 \text{ м } 2 \text{ см}$

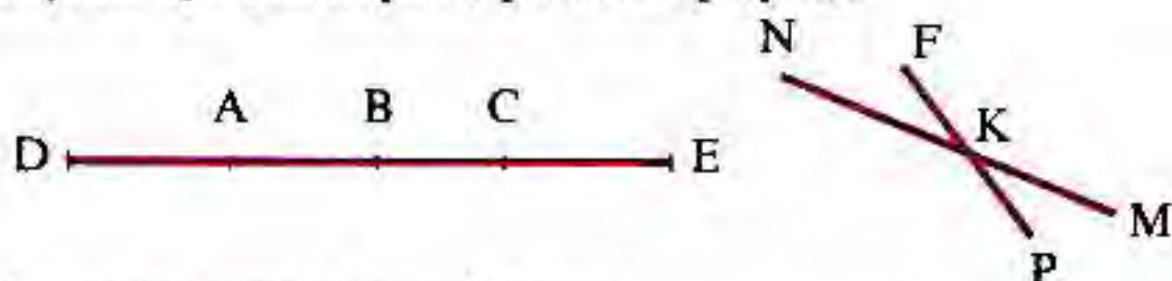
$5 \text{ с } 67 \text{ кг} \dots 4 \text{ с } 98 \text{ кг}$

$50 \text{ сомонӣ} \dots 50 \text{ дирам}$

$3 \text{ шабонарӯз} \dots 72 \text{ соат}$

$7 \text{ кг } 400 \text{ г} \dots 7400 \text{ г}$

229. Аз расм кунҷ ва порчаҳоро номбар кунед:

230. Ифода нависед ва ҳисоб кунед:

1) Фарқи ададҳои 798 ва 453-ро 2 маротиба кам кунед.

2) Ҳосили тақсими ададҳои 896 ва 4-ро 639 воҳид зиёд кунед.

3) Аз суммаи ададҳои 495 ва 488 фарқи онҳоро кам кунед.

231. Росткунҷае кашед, ки дарозияш 12 см, бараш 3 маротиба камтар бошад. Периметри ин росткунҷаро ёбед.

232) Як кунҷи квадратро буриданд. Чӣ хел шакл пайдо шуд ва ин шакл чандто кунҷ дорад? (Амалӣ иҷро кунед.)

233) 1) Оид ба чамъ ва тарҳ 4-тоӣ мисоле нависед, ки ҷавобаш 1 000 бошад.

2) Воҳидҳои ченаки дарозӣ ва воҳидҳои ченаки вазиро нависед.

234. Вазни 4 куттӣ печак 48 кг. Вазни як куттӣ халво назар ба як куттӣ печак 5 кг зиёдтар аст. Вазни 4 куттӣ халворо ёбед.

35. Қимати ифодаҳои $a \cdot b$, $a : b$ -ро ҳангоми $a = 64$, $b = 2$ будан ҳисоб кунед.

236. Муодила тартиб дода ҳал кунед:

1) Адади 98-ро якчанд маротиба кам карданд, ки 14 ҳосил шуд. Адади номаълумро ёбед.

2) Адади 98-ро якчанд воҳид кам карданд, ки 14 ҳосил шуд. Адади номаълумро ёбед.

237. Бо ду тарз ҳисоб кунед:

$$(124 + 36) \cdot 4 \qquad (369 - 315) \cdot 3$$

238. Ҳаттӣ ҳисоб кунед:

$$(987 - 567) + (987 - 258) \qquad 125 \cdot 6 \qquad 459 \cdot 2$$

$$1\,000 - (399 + 258 - 198) \qquad 464 : 4 \qquad 918 : 2$$

239. Мошини боркаш 248 км масофаро дар 8 соат, автобус ин масофаро дар 4 соат тай кард. Суръати автобус чӣ қадар зиёдтар?

240. Иваз кунед:

$$5 \text{ дм } 6 \text{ см} = \dots \text{ см} \qquad 1 \text{ сомонию } 5 \text{ дирам} = \dots \text{ дирам}$$

$$4 \text{ см } 9 \text{ мм} = \dots \text{ мм} \qquad 7 \text{ с } 04 \text{ кг} = \dots \text{ кг}$$

$$9 \text{ м } 99 \text{ см} = \dots \text{ см} \qquad 2 \text{ сомонию } 20 \text{ дирам} = \dots \text{ дирам}$$

41. Ҳаттӣ ҳисоб кунед:

$$205 \cdot 4 \qquad 119 \cdot 6 \qquad 820 : 4 \qquad 714 : 6$$

$$329 \cdot 2 \qquad 187 \cdot 5 \qquad 558 : 2 \qquad 935 : 5$$

242. Тарафҳои секунҷа 12 см, 18 см, 24 см. Периметри секунҷаро ҳисоб кунед.

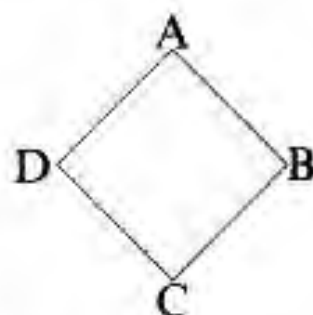
243. Кадом қатор зудтар?

1) Оид ба ҳам 4 мисоле гӯед, ки ҷавобаш 1 000 бошад.

2) Ҳосили зарб ва суммаи ададҳои 1, 2, 3-ро ҳисоб кунед. Натиҷаашро муқоиса кунед.

244. 1) Аз катори ададҳои 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 ҳамаи ададҳои тоқро зарб кунед.
 2) Аз катори ададҳои 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 ҳамаи ададҳои ҷуфтро зарб кунед.
245. Ба саволҳо ҷавоб диҳед:
- 1) Суммаи ду адад кадом вақт ба яке аз ҷамъшавандаҳо баробар мешавад? Мисол оред.
  - 2) Фарқ кадом вақт ба тарҳшаванда баробар мешавад? Мисол оред.
  - 3) Ҳосили тақсим кадом вақт ба як баробар мешавад? Мисол оред.
  - 4) Ҳосили зарб кадом вақт ба сифр баробар мешавад?
  - 5) Периметри квадрат чӣ тавр ёфта мешавад? Масъала оред. Периметри росткунҷа – чӣ?
  - 6) Маҷрибаҳои махсуси зарб ва тақсимиро гуед.

246. Тарафҳои квадрати ABCD-ро чен карда, периметрашро ёбед.

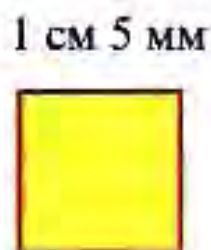
247. Масофаи байни шаҳри Душанбе ва маркази ноҳияи Колхозобод 128 км аст. Автобус ин масофаро дар 4 соат мошини сабукрав дар 2 соат тай мекунад. Суръати мошини сабукрав чанд маротиба зиёдтар аст?

248. Периметри кадом шаклҳо ба якдигар баробар аст?

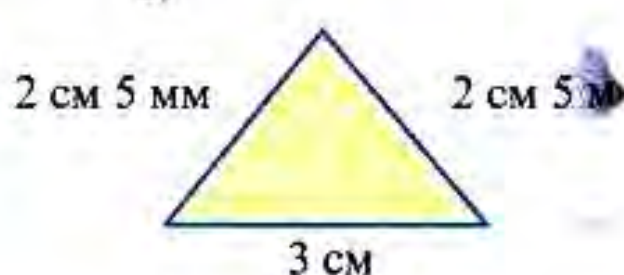
а)

б)

в)

149. Кӣ зудтар? Дар когаз рӯзи таваллудатонро нависед. Адади навиштаатонро ду маротиба зиёд намуда, адади ҳосилшударо ба 10 зарб карда, ба ҳосили он 73-ро ҷамъ кунед. Ҳосили ҷамъро ба 5 зарб кунед, ба натиҷааш рақами моҳи таваллудатонро ҷамъ намоед. Аз сумма адади 365-ро тарҳ кунед. Ман ба шумо моҳ ва рӯзи таваллудатонро мегӯям.

Намунаи тарзи иҷрои диктанти математикӣ, барои рӯзи таваллуди 20-уми феврал чунин аст:

$$20 \cdot 2 = 40 \quad 40 \cdot 10 = 400 \quad 400 + 73 = 473$$

$$473 \cdot 5 = 2\,365 \quad 2\,365 + 2 = 2\,367 \quad 2\,367 - 365 = 2\,002$$

(Дар натиҷа аз ҷап адади 20 – рӯзи таваллуд, аз рост адади 02 – рақами моҳи таваллудро мефаҳмонад.)

150. Ададхоро хонед ва ба синфҳо ҷудо кунед:

$$12\,315, \quad 564\,218, \quad 7\,943\,624, \quad 15\,392\,407$$

151. Ҳатгӣ ҳисоб кунед:

$$496 + 389 \quad 932 + 87 \quad 287 \cdot 3 \quad 861 : 3$$

$$798 - 469 \quad 1\,000 - 95 \quad 458 \cdot 2 \quad 916 : 2$$

152. Ба суммаи разрядӣ иваз кунед:

$$792, \quad 4\,568, \quad 22\,431, \quad 327\,526.$$

$$\text{Намуна: } 51\,634 = 50\,000 + 1\,000 + 600 + 30 + 4$$

153. Адади 10-ро ба воситаи 5-то рақами якхела нависед.

154. 1) Периметри квадрат чӣ тавр ҳисоб карда мешавад?

2) Периметри росткунҷа – чӣ?

3) Порчаи АВ кашед, росткунҷаи ABCD кашед, кунҷи рост кашед.

4) Вақти ҷамъ кардан ададҳо чӣ ном доранд? Вақти тарҳ, зарб, тақсим кардан – чӣ? Мисол оред.

5) Ҷадвалҳои ченаки дарозӣ, вазн, вақтро гӯед.

255. Ифодахоро ҳисоб намоед:
 $30\ 000 + (200\ 204 - 158\ 327)$ $994 \cdot 6$
 $24\ 001 - (13\ 784 + 8\ 409)$ $327 : 3$
256. Шашяки адад ба 25 баробар аст. Худи ададро ёбед. Панҷа адади 55-ро ёбед.
257. Дар як хочагӣ дарави гандум 14 рӯз давом кард, ки ин хочагии дигар ду маротиба кам буд. Ду хочагӣ дарав гандумро дар чанд рӯз анҷом доданд?
258. Дар давоми як сол барои парвариши як мург 36 кг дон, 4 кг 500 г сабзавоти витаминдор, 10 кг решмева,
 4 кг 500 г орди устухони моҳӣ ва гов, 4 кг 500 г бўр лозим аст. Дар як сол ба як мург чӣ қадар хӯрокворӣ даркор мешавад?
259. Тартиби иҷрои амалхоро нишон дода, ифодаро ҳисоб намоед:
 $506 \cdot 3 : 6 + 41707$ $215\ 728 - 996 : 4 + 1\ 002$
- 260 1) Аз як тонна чигити пахта то 160 кг равған гирифта мешавад. Аз 8 тонна чигит чӣ қадар равған гирифтани мумкин аст. (Ҷавобашро бо тонна ифода намоед.)
 2) Аз 1 тонна пахта 3 000 м матоъ гирифта мешавад. Аз 2 тонна чӣ?

ЧАМЪ ВА ТАРҲ

ҶОР АМАЛИ АРИФМЕТИКӢ ВА ТАРТИБИ ИҶРОИ ОНҲО. ЧАМЪ ВА ТАРҲИ ШИФОӢ

Чамъ ва тарх амалҳои арифметикӣ мебошанд:

$$4\ 000 + 2\ 000 \qquad 6\ 000 - 3\ 000$$

261. 1) Аладҳо дар амали чамъ ва тарх чӣ ном доранд?

2) Ин ифодаҳо чӣ ном доранд?

$$1\ 250 + 20 \qquad 1\ 980 - 980$$

$$a + b \qquad a - b$$

Ба хотир оред!

$$1\ 250 + 20 - \text{сумма}$$

(ҳосили чамъ)

$$1\ 270 - \text{хам сумма}$$

(ҳосили чамъ)

$$a + b - \text{хам сумма}$$

$$1\ 250 + 20 - \text{ифодаи ададӣ}$$

$$a + b - \text{ифодаи ҳарфӣ}$$

$$1\ 980 - 980 - \text{фарк}$$

$$1\ 000 - \text{хам фарк}$$

$$a - b - \text{хам фарк}$$

$$1\ 980 - 980 - \text{ифодаи ададӣ}$$

$$a - b - \text{ифодаи ҳарфӣ}$$

262. ШифоӢ ҳисоб кунед:

$$400 + 300$$

$$4\ 000 + 3\ 000$$

$$800 - 200$$

$$8\ 000 - 2\ 000$$

$$700 + 200$$

$$7\ 000 + 2\ 000$$

$$1\ 000 - 100$$

$$3\ 000 - 300$$

3. ШифоӢ ҳисоб кунед:

$$8\ c + 2\ c$$

$$10\ c - 6\ c$$

$$800 + 200$$

$$1\ 000 - 600$$

$$8\ x + 2\ x$$

$$10\ x + 6\ x$$

$$8\ 000 + 2\ 000$$

$$10\ 000 - 6\ 000$$

264. Иваз кунед:

$$1 \text{ км} = \boxed{} \text{ м}$$

$$1 \text{ т} = \boxed{} \text{ кг}$$

$$2 \text{ км} = \boxed{} \text{ м}$$

$$4 \text{ т} = \boxed{} \text{ кг}$$

$$4 \text{ км } 200 \text{ м} = \boxed{} \text{ м}$$

$$6 \text{ т } 500 \text{ кг} = \boxed{} \text{ кг}$$

$$8 \text{ асп} = \boxed{} \text{ сол}$$

$$10 \text{ асп} = \boxed{} \text{ сол}$$

$$20 \text{ асп } 1 \text{ сол} = \boxed{} \text{ сол}$$

265. Мукоиса кунед (>, <, =):

$$300 \dots 300$$

$$6\,000 \dots 6\,000 + 100$$

$$450 \dots 4500$$

$$7\,000 - 1000 \dots 7000 + 2\,000$$

$$80 \cdot 5 \dots 80 : 5$$

$$160 : 2 \dots 160 \cdot 2$$

266. 1) Ададхоро хонед ва ба синфҳо чудо кунед (дар зери синфи як хатча, синфи 2 – ду хатча, синфи 3 – хати мавҷ кашед):

$$1\,245, \quad 12\,450, \quad 124\,500, \quad 1\,124\,500$$

2) Синфи якум кадом хонахоро дарбар мегирад? Синфи дуҷумла? Синфи сеҷум – чӣ?

3) 1 т гандум 800 кг орд, 20 кг ярма ва 180 кг хошок гирифта мешавад. Аз 1 т гандум чӣ қадар маҳсулот гирифта мешавад?
 $1 \text{ т} = 800 \text{ кг орд} + 20 \text{ кг ярма} + 180 \text{ кг хошок}$

Ин баробарӣ мебошад.

Чуноне ки мебинед, исрофкорӣ нест.

4) Аз 1 т гандум 600 кг нишаста (крахмал ё оҳари гандум) ва 400 кг хошок гирифта мешавад. Аз ин ададҳо истифода бурда нобаробарӣ созед.

268. Нависед. 1) Адади 1000-ро то ҳосилшавии 10 000 ҳазорто зиёд кунед. (Намуна: 1000, 2000, ...)

2) Адади 10 000-ро то ҳосилшавии 1 000 ҳазортогӣ кам кунед.

3) Бо рақамҳо нависед: даҳ ҳазору дусад, ҳафт ҳазору дусад, як миллиону яксаду ҳашт ҳазор.

269. Адади хурдтарини ҳаштрақамаро як воҳид зиёд кунем, адади чандрақам пайдо мешавад?

ЧАМЪ ВА ТАРҲИ ХАТТӢ БО АДАДҲОИ БИСӢРРАҚАМА

Чамъ ва тарҳи хаттӣ бо ададҳои бисёррақама мисли чамъ ва тарҳи хаттӣ ададҳои сеарақама иҷро хоҳад шуд.

Ба хотир оред, ки ҳисоббарорӣ дар чамъ ва тарҳи хаттӣ аз адади хурдтарин (воҳид) сар мешавад. Воҳид дар зери воҳид, даҳӣ дар зери даҳӣ, садӣ дар зери садӣ, ҳазорӣ дар зери ҳазорӣ навишта мешавад.

270. 1) Сумма кадом вақт ба яке аз чамъшавандаҳо баробар мешавад?

$$8 + 0 = 8, 0 + 8 = 8$$

2) Фарқ кадом вақт ба тарҳшаванда баробар мешавад?

$$5 - 0 = 5$$

3) Фарқ кадом вақт ба сифр (0) баробар мешавад?

$$9 - 9 = 0, \quad 12 - 12 = 0$$

Ба хотир оред!

Инҳо мавридҳои махсуси чамъ ва тарҳ буда, дар ҳисоби хаттӣ низ дида мешавад.

271. 1)

$\begin{array}{r} + 298 \\ + 172 \\ \hline 470 \end{array}$	$\begin{array}{r} + 1\,645 \\ + 2\,344 \\ \hline 3\,989 \end{array}$	$\begin{array}{r} + 34\,267 \\ + 23\,531 \\ \hline 57\,798 \end{array}$
---	--	---

470, 3 989, 57 798 – сумма

Тарзи ҳисоббарорӣ:

Воҳидҳоро чамъ мекунем (8 ва 2). Даҳиҳоро чамъ мекунем (9 ва 7).

Садҳоро чамъ мекунем (2 ва 1). Ифодаҳои дуюму сеюмро фаҳмонед.

$\begin{array}{r} 5\,468 \\ - 2\,345 \\ \hline 3\,123 \end{array}$	$\begin{array}{r} 46\,896 \\ - 35\,462 \\ \hline 11\,434 \end{array}$	$\begin{array}{r} 9\,863 \\ - 4\,502 \\ \hline 5\,361 \end{array}$
--	---	--

3123, 11434, 5361 – фарқ

Тарзи ҳисоббарорӣ:

Воҳидҳоро тарҳ мекунем (8 ва 5). Даҳихоро тарҳ мекунем (6 ва 4). Садихоро тарҳ мекунем (4 ва 3). Ҳазорихоро тарҳ мекунем (5 ва 2). Ифодаҳои дуҷумро фаҳмонед.

272. Дар сутунча навишта, иҷро кунед:

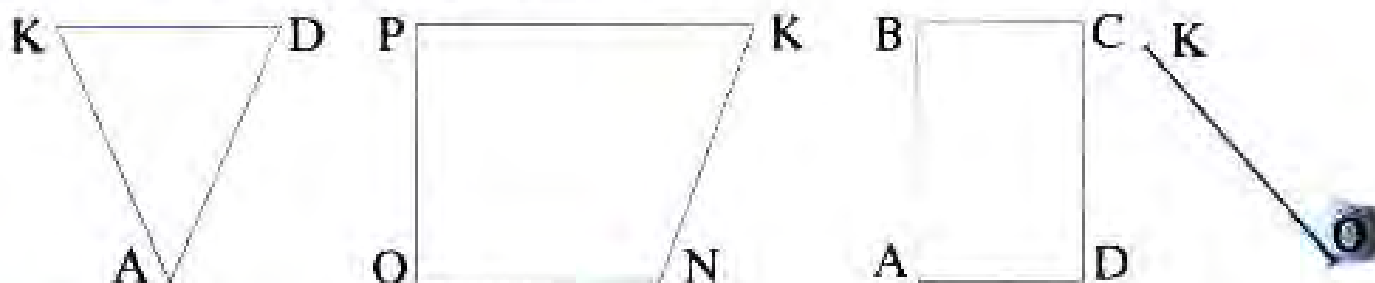
$$\begin{array}{r} 32\ 549 + 8\ 952 \\ 24\ 678 - 4\ 347 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 58\ 363 + 32\ 457 \\ 62\ 187 - 45\ 697 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 9\ 658 + 367 \\ 10\ 872 - 452 \end{array}$$

273. Хонандагони синфҳои болоӣ ба чамъоварии мева ба хоҷагӣ расониданд. Онҳо рӯзи якум 2 125 кг себ ва олу, рӯзи дуюм нисбат ба рӯзи якум 384 кг камтар себ ва олу чиданд. Хонандагон дар ду рӯз чӣ қадар себ ва олу чиданд?

274. Ададҳоро хонед ва ба синфҳои худ кунед:

4568, 24 397, 374 568, 2 124 365

275. Номи шаклҳоро гуед ва хонед:

276. Дар сутунча навишта ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{r} 1\ 396 + 2\ 214 \\ 5\ 675 - 3\ 481 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 32\ 618 + 5\ 032 \\ 43\ 536 - 6\ 704 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 685\ 136 - 214\ 312 \\ 976\ 242 - 452\ 182 \end{array}$$

277. Порчаи АВ, квадрати ABCD, секунҷаи РОК кашед.

278. Шинос шавед. Дар олам 370 намуд қалам мавҷуд буда, зиёда аз 70 хелаш ранга аст. Дарозии ин қаламҳо аз 1 см то 3 м 60 см аст. Бо як қалами оддӣ ба дарозии 60 км хат кашидан ё худ 500 ҳазор қалимаро навиштан мумкин аст.

Ададҳои номдорро нависед. Панҷсад ҳазорро бо рақам навишед.

САНЧИШИ ЧАМЪ ВА ТАРҲ

Санчиши чамъ ва тархи ададҳои бисёррақама мисли санчишҳои ададҳои як, ду ва серақама мебошанд.

279. Ҳосили чамъро ёбед ва дурустии онро санҷед:

$$\begin{array}{r} 7\ 602 \\ + 4\ 352 \\ \hline \end{array} \qquad \begin{array}{r} 15\ 386 \\ + 42\ 573 \\ \hline \end{array} \qquad \begin{array}{r} 248\ 354 \\ + 412\ 567 \\ \hline \end{array}$$

Намуна:
$$\begin{array}{r} + 2\ 379 \\ 3\ 237 \\ \hline 5\ 616 \end{array}$$

Санҷиш: 1)
$$\begin{array}{r} 5\ 616 \\ - 2\ 379 \\ \hline 3\ 237 \end{array}$$
 2)
$$\begin{array}{r} 5\ 616 \\ - 3\ 237 \\ \hline 2\ 379 \end{array}$$

Ба хотир оред! Амали чамъ бо амали тарҳ санҷида мешавад. Агар аз сумма яке аз ҷамъшавандаҳоро тарҳ кунем, ҷамъшавандаи дигар ҳосил мешавад.

280. Фарқро ёбед ва дурустии онро санҷед:

$$\begin{array}{r} 24\ 127 \\ - 5\ 691 \\ \hline \end{array} \qquad \begin{array}{r} 345\ 094 \\ - 203\ 563 \\ \hline \end{array} \qquad \begin{array}{r} 9\ 876 \\ - 496 \\ \hline \end{array}$$

Намуна:
$$\begin{array}{r} 83\ 246 \\ - 9\ 307 \\ \hline 73\ 939 \end{array}$$
 Санҷиш: 1)
$$\begin{array}{r} + 73\ 939 \\ 9\ 307 \\ \hline 83\ 246 \end{array}$$
 2)
$$\begin{array}{r} 83\ 246 \\ - 73\ 939 \\ \hline 9\ 307 \end{array}$$

281. Фарқро ёбед ва дурустии онро санҷед:

$$4\ 054 - 3\ 142 \qquad 51\ 487 - 8\ 317 \qquad 840\ 293 - 356\ 790$$

282. Дарозии рӯйчо 2 м 20 см, бараш 1 м 60 см мебошад. Периметри ин рӯйчоро ёбед.

283. Ифода навишта ҳаттӣ ҳисоб кунед:

1) Ҳосили чамъи ададҳои 36 279 ва 42 891-ро 2942 воҳид кам кунед.

2) Фарқи ададҳои 578 925 ва 214 734-ро 60 231 воҳид кам кунед.

284. Муқоиса кунед ва аломат гузored ($>$, $<$, $=$):

$$\begin{array}{l} 8\ 976 \quad \underline{\quad} \quad 8\ 970 \qquad 72\ 420 \quad \underline{\quad} \quad 72\ 000 + 420 \\ 92\ 135 \quad \underline{\quad} \quad 92\ 435 \qquad 235\ 639 \quad \underline{\quad} \quad 335\ 639 \end{array}$$

285. Дар сутунча навишта ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{l} 72\ 315 + 24\ 870 \qquad 837\ 806 - 492\ 605 \\ 72\ 315 - 24\ 870 \qquad 520\ 432 - 338\ 714 \end{array}$$

286. Ҳисоб кунед ва санҷед:

$$6\ 439 - 4\ 596 \qquad 72\ 364 + 14\ 385$$

287. Аз китоб хулосаи санҷиширо хонед ва дар хотир нигоҳ доред.

288. Тахтаи шохмотро назар карда номи мӯхраҳои шохмотро ба хотир оред.

289. 1) Амали чамъ бо кадом амал санҷида мешавад? Барои санҷиш амали чамъ чӣ бояд кард? Амали тарҳ бо кадом амал санҷида мешавад? Барои санҷиши амали тарҳ чӣ бояд кард?

2) Шифохи. Ҳисоб кунед ва санҷед:

$$480 + 120 \qquad 540 - 400$$

290. Дар китобхонаи мактаб 2 325-то китобҳои бадеӣ ва назар ба ин 1 260-то камтар китобҳои дарсӣ ҳаст. Китобхона ҳамагӣ чандто китоб дорад? Масъалаи баръакс созад ва ҳал кунед.

291. Ду хонанда адади шашрақама гуфтанд. Адади фикркардан Вазира 136272 буда, аз адади фикркардан Умед 272 воҳид кам аст. Умед кадом ададро фикр кардааст?

292. 1) Тартиби иҷрои амалҳоро нишон дода, ифодаҳоро ҳал ва ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{l} (7\ 284 + 4\ 365) - 3\ 487 \qquad 432 : (964 - 960) \\ 16\ 235 + (9\ 430 - 6\ 307) \qquad 27 \cdot (872 - 864) \\ 28\ 735 + 14\ 030 - 14\ 030 \qquad 124 : 4 \cdot 8 \cdot 2 \end{array}$$

$$10\,000 + 777$$

$$7\,200 + 820$$

$$8\,100 + 920$$

$$1\,000 + 902$$

$$1\,000 + 808$$

$$640 + 360$$

$$560 + 440$$

293) Мукоиса кунед ва баҷои нуқтаҳо аломати даркорӣ гузоред (>, <, =):

4 кг 500 г ... 5000 г

6 кг ... 6000 г

2 кг 200 м ... 2 км 100 м

2 соату 12 дақ. ... 132 дақ.

294) Хаттӣ ҳисоб кунед:

$$9\,235 + 435$$

$$12\,568 + 8\,432$$

$$568\,220 + 7\,358$$

$$8\,378 - 776$$

$$25\,937 - 5\,937$$

$$568\,220 - 7\,358$$

295) Кӣ зудтар дар зери ҷавоби дуруст хат мекашад?

(A) $224 \cdot 4$
806

(A) $224 \cdot$
51

(B) 896

(B) 54

(C) 886

(C) 56

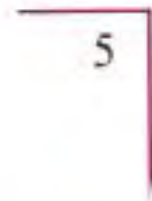
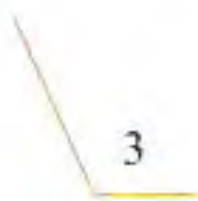
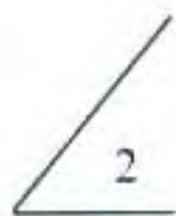
296. 1) Ба расми моҳтоб нигаред:

Кадам аз ин шаклҳо баромади моҳтобро ишора мекунад? Моҳтоб кай шакли доираро мегирад? Кай нисфи доирашакл мешавад? Нисфи як моҳ чанд рӯз мешавад? Шашьякаш – чӣ?
2) Тиру камон кай мебарояд? Оё онро шумо дидаед, шаклаш чӣ хел?

297.

Кунҷҳои ростро бо қолаби кунҷи рост ва ё хаткашакл секунҷашакл ёбед ва нависед.

Намуна: 1, ... кунҷи рост.

98. Тарзи ҳисоббарори ро фаҳмонед:
Нуктаи болои ададҳо кам шудани онҳоро мефаҳмонад.

$$\begin{array}{r} \dot{5} \ 063 \\ - 2 \ 450 \\ \hline 2 \ 613 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \dot{6}10 \ 487 \\ - 469 \ 645 \\ \hline 140 \ 842 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \dot{7}89 \ 642 \\ - 346 \ 562 \\ \hline 443 \ 080 \end{array}$$

Тарзи ҳисоббарори ро фаҳмонед:

Воҳидҳоро тарҳ мекунем ...

Даҳихоро тарҳ мекунем ...

Садиҳоро тарҳ мекунем ...

Ҳазорихоро тарҳ мекунем ...

Ифодаҳои дуҷум ва сеҷумро фаҳмонед.

99. Аз намуна истифода бурда, мисолҳоро хаттӣ иҷро кунед:

$8 \ 092 - 5 \ 640$

$340 \ 630 - 216 \ 472$

$421 \ 627 + 12 \ 673$

$26 \ 075 - 8 \ 281$

$403 \ 504 - 137 \ 206$

$632 \ 587 + 25 \ 212$

100. Дарозии порчаи АС-ро ҷен кунед ва нависед. Порчае кашед, ки дарозиаш аз порчаи АС 2 см кӯтоҳтар бошад.

101. Аз 2 м суф як рӯйҷои бачагона дӯхтанд. Аз 140 м суф чандто хамин хел рӯйҷо дӯхта мешавад?

302. Дар сутунча навишта ҳисоб кунед:

$7 \ 041 - 5 \ 321$

$210 \ 324 - 126 \ 513$

$26 \ 507 - 15 \ 402$

$6 \ 258 + 3 \ 427$

$126 \ 513 + 724 \ 217$

$58 \ 902 + 31 \ 203$

303. $(412 + 338) - (238 - 132)$ $64 : 32 + 82 : 41$

$(400 - 240 : 6) + 118 \cdot 4$

$33 \cdot 3 - 22 \cdot 4$

304. 2-то себро нимтоғӣ 4 кас хӯрад, 20-то себ ба чанд кас мерасад?

МИСОЛҲОИ НАМУДИ 500 – 62, 1 000 – 465, 6 002 – 537

305. 1) Аз катакҳои тахтаи шохмот истифода бурда, оид ба зарб ва тақсими қадвалӣ 4-тоғӣ мисол нависед.

Намуна: $8 \cdot 2 = 16$. $16 : 2 = 8$

2) Тахтаи шохмот ҳамагӣ чандто катак дорад? Катакҳои сафед чандто?

Сурхаш – чӣ? Оё онҳо баробаранд?

3) Агар дар тахта катакҳои сафед ва сурх баробар набошад, оё шохмотбозӣ кардан мумкин аст?

4) Шумо одатан дар як ҳафта чанд маротиба шохмотбозӣ мекунед? Дар як моҳ – чӣ?

306. Ҳисоббарори ро фаҳмонед:

$\begin{array}{r} 2\ 500 \\ -\ 62 \\ \hline 2\ 438 \end{array}$	$\begin{array}{r} 1\ 000 \\ -\ 465 \\ \hline 535 \end{array}$	$\begin{array}{r} 6\ 002 \\ -\ 537 \\ \hline 5\ 465 \end{array}$
---	---	--

307. Ифодаҳоро ҳисоб кунед ва санҷед:

$900 - 87$	$2\ 000 - 748$	$80\ 005 - 967$
$9\ 000 - 536$	$20\ 000 - 6\ 543$	$100\ 000 - 16\ 362$

308. Тақсими бақиядорро иҷро кунед:

$25 : 6$	$268 : 5$	$723 : 9$
$73 : 8$	$507 : 8$	$687 : 4$

Намуна:
$$\begin{array}{r} 205 \overline{) 6} \\ \underline{18} \\ 25 \\ \underline{24} \\ 1 \end{array}$$
  $34(6 \cdot 1)$

Санҷиш: 1)
$$\begin{array}{r} 34 \\ \times 6 \\ \hline 204 \end{array}$$

2) $204 + 1 = 205$
ё ки $34 \cdot 6 + 1 = 205$

309. Барои сохтмон дар як мошин 5 950 дона, мошини дигар 432 дона зиёдтар хишти хом оварданд. Боз бояд 12 350 дона хишти пухта биёранд. Барои сохтмон ҳамагӣ чанд дона хишти хом ва хишти пухта лозим шуд? Масъаларо бо амалҳои алоҳида ҳал кунед.

310. Ифодаҳоро ҳисоб кунед ва санҷед:

$$1\ 697 - 844$$

$$40\ 000 - 28\ 732$$

$$25\ 403 - 987$$

$$401\ 007 - 56\ 397$$

311. Дарси якум 45 дақиқа давом карда, соати 8-у 45 дақиқа ба охир расид. Дарси аввал кай сар шудааст?

312. 1) Чӣ хел ребусҳоро медонед? Оид ба ченкунӣ чӣ хел мақол медонед?

Намуна : Ҳафт бор чен кун, як бор бибур! Ин чӣ маъно дорад? Оё ин мақол барои муомила (гуфтугу) аҳамият дорад?

2) Соли 2001 асри чандум мешавад? Бо рақами римӣ нависед.

ҚОНУНҲОИ ГУРҶХБАНДӢ ВА ҚОӢИВАЗКУНӢ

13. 1) $\underline{32} + \underline{63} + \underline{48} + \underline{7} = (32 + 48) + (63 + 7) = 80 + 70 = 150$
ин қо қонуни гурӯҳбандӣ истифода шуд.

Дар хотир нигоҳ доред. Барои ёфтани суммаи якчанд ҷамъшавандаҳои ҳархела, онҳоро тавре гурӯҳбандӣ мекунем, ки ҳисоб қардан осон шавад.

$$2) \underline{54} + \underline{90} + \underline{16} + \underline{10} = 54 + 16 + 90 + 10 = 70 + 100 = 170$$

Дар хотир нигоҳ доред. Барои ёфтани сумма, ҷои ҷамъшавандаҳоро тавре иваз мекунем, ки ҳисоб кардан осон бошад. Аз ҷойивазкунии ҷамъшавандаҳо ва ё гурӯҳбандӣ сумма тағйир намеёбад.

314. Ҷамъро бо тарзҳои хархела ҳисоб намоед:

$$72 + 53 + 8 + 7$$

$$53 + 6 + (7 + 4) + 50$$

$$72 + 8 + 53 + 7$$

$$53 + 7 + (6 + 4) + 50$$

315. Ифодаҳоро ҳонед, тартиби иҷрои амалҳоро нишон дода ҳатти ҳисоб кунед:

$$(544 - 359) \cdot (909 - 906) =$$

$$(128 \cdot 4 - 257) : (809 - 804) =$$

$$\text{Намуна : } (934 - 675) \cdot (929 - 925) = 1\,036$$

$$1) \begin{array}{r} 934 \\ - 675 \\ \hline 259 \end{array}$$

$$2) \begin{array}{r} 929 \\ - 925 \\ \hline 4 \end{array}$$

$$3) \begin{array}{r} \times 259 \\ \quad 4 \\ \quad \quad 4 \\ \hline 1\,039 \end{array}$$

316. Ба 25-то мурғ рӯзе 75 г бўр додан лозим. Барои 150-то мурғ ҷӣ қадар бўр лозим мешавад?

317. а) Дар ду синфи яқум 65 хонанда ҳаст. Дар як синф назар ба дигараш 5 нафар зиёд хонанда ҳаст. Дар ҳар як синф чанд нафарӣ хонанда ҳаст?

Ҳалли масъала:

1) $65 - 5 = 60$ хонанда

2) $60 : 2 = 30$ хонанда дар як синф (ба ҳисоби миёна)

3) $30 + 5 = 35$ хонанда дар синфи дигар.

Ҷавоб: 30 ва 35 нафарӣ хонанда.

Санҷиш: $30 + 35 = 65$ хонанда дар ду синф.

б) Аз шумораи духтару писарҳои синфи худатон истифода бурда, монанди ин масъала тартиб диҳед ва ҳал намоед.

318. Хаттӣ ҳисоб кунед: $(568 + 349) - (858 - 293)$ $435 \cdot 2 + 298 \cdot 3$

319. Иваз кунед:
 $1 \text{ км } 730 \text{ м} = \dots \text{ м}$ $2 \text{ соату } 15 \text{ дақ.} = \dots \text{ дақ.}$
 $5 \text{ т } 235 \text{ кг} = \dots \text{ кг}$ $3 \text{ шаб } 17 \text{ соат} = \dots \text{ соат}$

320. Ададери фикр кунед. Ба вай 11-ро чамъ кунед. Натиҷаро ба 2 зарб кунед. Аз ҳосили зарб 20-ро тарҳ кунед, фарқро ба 5 зарб кунед ва аз натиҷаи зарб ададери тарҳ кунед, ки аз адади фикркардаатон 10 маротиба зиёд бошад. Дар ҷавоб бояд 10 ҳосил шавад. Ҷаро ҷавоби яхела ҳосил шуд?

321. Қоидаҳои ёфтани адади номаълумро гуфта, муодилаҳоро ҳал кунед:

$$5\,962 - x = 2\,751 \qquad 9\,587 + x = 12\,343$$

$$486 : x = 81 \qquad x \cdot 9 = 864$$

322. Ду корхонаи хурд дар муддати муайян 678-то кӯрпача дӯхтанд. Як корхона 367-то кӯрпача дӯхтааст. Корхонаи дигар чандто кӯрпача дӯхтааст? Муодила тартиб дода, масъаларо ҳал кунед. Ин ҷо адади 678 – сумма, 367 – чамъшавандаи маълум, саволи масъала чамъшавандаи номаълум.

323. Шифохӣ. 22 юми декабр чиллаи зимистон дохил мешавад. Аз таквими шамсӣ истифода бурда гӯед, ки чилла чанд рӯз давом мекунад? Адади ёфтагиатонро бо моҳу рӯзи ифода кунед.

324. Дар сутунча навишта ҳисоб кунед:

$$2 \text{ км } 597 \text{ м} + 8 \text{ км } 494 \text{ м} \qquad 536 \text{ м } 73 \text{ см} - 431 \text{ м } 28 \text{ см}$$

$$5 \text{ т } 676 \text{ кг} + 4 \text{ т } 533 \text{ кг} \qquad 137 \text{ кг } 500 \text{ г} - 65 \text{ кг } 127 \text{ г}$$

325. Бо рақамҳо нависед ва ҳонед:

Шасти як ҳазору дусаду сию нӯх, сад ҳазору сесаду хаштоду хафт, ду миллиону яксаду чилу як ҳазору чорсаду даҳ.

326. Ифодаи $a - d$ -ро дар ҳолати:

$$1) a = 6\,098, d = 4\,072 \qquad 2) a = 2\,356, d = 1\,049$$

будан ҳисоб кунед. (d ҳарфи лотинӣ буда «де» хонда мешавад.)

327) Хатти ҳисоб намоед:

$$7 \text{ км } 163 \text{ м} + 4 \text{ км } 926 \text{ м}$$

$$3 \text{ км } 725 \text{ м} + 2 \text{ км } 348 \text{ м}$$

$$425 \text{ м } 96 \text{ см} - 224 \text{ м } 75 \text{ см}$$

$$937 \text{ кг } 400 \text{ г} - 536 \text{ кг } 200 \text{ г}$$

328) Муодила навишта ҳал кунед:

Агар адади номаълумро ду маротиба зиёд кунем 128 ҳосил мешавад. Адади номаълумро ёбед.

329) Квадрати шавқовар.

Катакҳои холиро пур карда ҳисоб кунед:

70		50	240
60		100	...
	40		...
240	...	...	...

330. Аввал сумма, сипас фарқи ададҳоро ҳисоб кунед:

$$6 \ 435 \text{ ва } 4 \ 378$$

$$51 \ 237 \text{ ва } 24 \ 398$$

$$143 \ 992 \text{ ва } 98 \ 374$$

331. 1) Хосиятҳои ба сумма чамъ кардани адад, аз адад тарҳ кардани сумма, ба сумма зарб кардани адад, ба адад зарб кардани фарқро ба хотир оред. Сипас, мисолҳоро бо ду тарз ҳисоб кунед.

$$2) (368 + 43) + 32$$

$$196 - (58 + 96)$$

$$(98 + 12) \cdot 3$$

$$(460 + 128) + 40$$

$$273 - (73 + 20)$$

$$(76 - 24) \cdot 5$$

332. Шиносой ва кор бо калкулятор.

Бо ин асбоб ҳосили чамъи ададҳои зеринро ҳисоб кунед:

$$28 \text{ ва } 20,$$

$$250 \text{ ва } 150,$$

$$325 \text{ ва } 485$$

333. Хоҷагӣ 225 т 450 кг себ, 1 т 280 кг зиёдтар зардолу ва назар ба ин 575 кг камтар анор фурӯхт. Хоҷагӣ дар мавсим чӣ қадар мева фурӯхтааст?

Навишти кӯтоҳи масъала:

Себ – 225 т 450 кг

Зардолу – ? 1 т 280 кг зиёд

Анор – ? 575 кг кам

? кг мева

34. Муодилаҳоро ҳонед ва қоидаи ёфтани адади номаълумро ба хотир оварда, ҳал кунед:

$$x + 878 = 1\ 059$$

$$346 + x = 437$$

$$x - 218 = 142$$

35. Ифода кунед:

Бо кг: $2\ \text{т}\ 125\ \text{кг} = \dots\ \text{кг}$

$$4\ \text{с}\ 63\ \text{кг} = \dots\ \text{кг}$$

Бо дм: $2\ \text{м}\ 7\ \text{дм} = \dots\ \text{дм}$

$$9\ \text{м}\ 5\ \text{дм} = \dots\ \text{дм}$$

36.

$$x + 98 = 304$$

$$268 + x = 452$$

$$x - 77 = 635$$

37.

Аз ифодаҳои додашуда истифода бурда, як баробарӣ ва як нобаробарӣ нависед.

$$34 \cdot 3 \cdot 5$$

$$34 \cdot 3 + 34 \cdot 5$$

$$34 \cdot 15$$

МУОДИЛАҲОИ ДУАМАЛА.

ЁФТНИ ЧАМЪШАВАНДАИ НОМАЪЛУМ

38. Ба хотир оред! Муодила чист? Чамъшавандаи номаълум чӣ тавр ёфта мешавад?

Баробарие, ки адади номаълум дорад, муодила ном дорад, $32 + 24 = 47 + 9$ баробарӣ аст ва $32 + x = 47 + 9$ – муодила.

Тарзи ҳондани баробарӣ: суммаи ададҳои 32 ва 24 ба суммаи ададҳои 47 ва 9 баробар аст. $32 + 24$ ва $47 + 9$ сумма.

Муодиларо меҳонем: суммаи ададҳои 32 ва x ба суммаи ададҳои 47 ва 9 баробар аст. Дар муодила ҳарфи x – чамъшавандаи номаълум мебошад.

Аввал тарафи ростии муодиларо ҳисоб мекунем, баъд аз сумма чамъшавандаи маълумро тарҳ намуда, чамъшавандаи номаълумро меёбем.

Мисли:

Ҳал:

$$32 + x = 47 + 9 \text{ (компонентҳо):}$$

$$32 + x = 56$$

$$x = 56 - 32$$

Номи адалҳо

$32 + x$ – сумма буда, ин чо

32 – чамъшавандаи

маълум,

x – чамъшавандаи

номаълум,

$47 + 9$ – сумма.

Санчиш:

$$32 + 24 = 47 + 956 =$$

Ба чои x қиматаш (2) гузошта шуд ва ҳар тараф ҳисоб кар шуд.

Муодила ҳал санҷида шуд.

Дар муодилаҳо ҳарфи x -ро бо ҳарфҳои дигари хурди лотинӣ иваз кардан мумкин аст.

339. Адади номаълумро ёбед: $(x + 64) + 43 = 235$.

Муодиларо меҳонем: $x + 64$ – чамъшавандаи якум буда аз суммаи ду адал иборат аст, 43 – чамъшавандаи дуюм, 235 – сумма; ба суммаи адалҳои x ва 64 адади 43 -ро чамъ кардем, ки 235 ҳосил шуд; $(x + 64) + 43$ – сумма ва 235 ҳам сумма. Барои ёфтани чамъшавандаи номаълум $(x + 64)$ аз сумма (235) чамъшавандаи маълум (43)-ро тарҳ мекунем:

Ҳал:

$$(x + 64) + 43 = 235$$

$x + 64 = 235 - 43$ – тарафи ростро ҳисоб мекунем.

$$x + 64 = 192$$
 – муодилаи содда ҳосил

шуд. Ин чо боз қоидаи ёфтани

чамъшавандаи номаълумро

истифода (таъбиқ) карда, ҳалли

муодиларо давом медиҳем:

$$x = 192 - 64$$

$x = 128$ – муодила ҳал шуд.

Санчиш:

Дар муодилаи

додашуда қимати x -ро

мегузорем ва ҳисоб

мекунем:

$$(128 + 64) + 43 = 235$$

$$192 + 43 = 235 \quad 235 = 235$$

Ҳар ду тараф, ки

баробар шуд, ҳалли

муодила дуруст

мешавад.

Дар ҳалли муодила қоидаи ёфтани чамъшавандаи номаълум ду бор истифода шуд.

$$340. (x + 46) + 88 = 344$$

$$(92 + x) + 27 = 282$$

341. Ба масъалаҳо муодила тартиб дода, ҳал кунед:

1) Адади x -ро 120 воҳид зиёд карда, 245-ро ҳосил карданд. Адади номаълумро ёбед.

2) Адади 125-ро x воҳид зиёд карда, 245-ро ҳосил карданд. Адади номаълумро ёбед.

Ҳалли масъалаҳоро муқоиса карда, гуед, ки оё масъалаи дуҷум нисбат ба масъалаи якум масъалаи баръақс шуда метавонад?

342. Ададҳоро ҳонед ва ба синфҳо ҷудо карда, ҳонаҳои ҳар як синфро номбар кунед:

345 127

1 228 459

5 438 721

343. Тарҳшавандаи номаълум чӣ тавр ёфта мешавад? Муодилае гуед, ки тарҳшаванда номаълум бошад.

$$344. 96 : 2 \cdot 5 \quad (348 - 139) \cdot 3 \quad (17\,325 - 5\,638) + 6\,398$$

$$148 : 4 \cdot 6 \quad (124 + 124) : 2 \quad 28\,738 - (9\,256 + 3\,637)$$

$$345. x + 148 = 240 \quad 798 - x = 199 \quad (x + 72) + 36 = 259$$

346. Ба суммаи разрядӣ иваз кунед:

88 888, 77 777, 2 456 371.

Намуна: $77\,777 = 70\,000 + 7\,000 + 700 + 70 + 7$

Дар хотир нигоҳ доред!

Адади панҷрақам ба суммаи панҷто адад иваз шуд.

Шеър – чистонро ҳонед ва ҷавобашро гуед:

Ифодаи номаълум,

Ҳама дар кофтуковаш.

Ҳар кӣ бошад ба дониш,

Зуд меёбад ҷавобаш.

Аз се яки он,

Баробари ҳашт.

Рафта имрӯз он,

Боз пагоҳ баргашт.

ЁҒТАНИ ТАРҲШАВАНДАИ НОМАЪЛУМ

348. Муодилахоро хонед ва ҳал кунед:

$$1) (x + 97) - 54 = 89$$

Хондани муодила: $x + 97$ – тарҳшаванда, (номаълум, 54 – тарҳкунанда, 89 – фарк; аз суммаи ададҳои x ва 97 адад 54-ро тарҳ кунем 89 ҳосил мешавад. Тарҳшаванда аз суммаи ду адад иборат буда, яке аз онҳо номаълум аст. Барои ёфтани тарҳшавандаи номаълум ба фарк тарҳкунандаро ҳам мекунем

$$x + 97 = 89 + 54$$

$$x + 97 = 143$$

$$x = 143 - 97$$

$$x = 46$$

Акнун тарафи чапро навишта, тарафи ростро ҳисоб мекунем:

Муодилаи якамала (сода) ҳосил шуд.

Акнун қоидаи ёфтани ҳамшавандаи номаълумро ба хотир оварда, муодиларо ҳал мекунем.

Санчиш:

Қимати x -ро дар муодила мегузорем.

$$46 + 97 - 54 = 89$$

$$89 = 89$$

$$2) (144 + x) - 97 = 68$$

$$3) (x - 172) - 59 = 82$$

349. Дар чор қутти 1120 дона лимӯ андохтанд. Дар қуттии якум 198 дона, дар қуттии дуюм назар ба якум 42 дона камтар, дар қуттиҳои сеюму чорум миқдори лимӯ баробар буданд. Дар қуттиҳои сеюм ва чорум чандтоғи лимӯ андохтанд?

350. Дар сутунча навишта ҳисоб кунед:

$$57\ 235 + 32\ 138$$

$$96\ 472 - 68\ 439$$

$$1\ 844\ 372 + 5\ 098$$

$$4\ 390\ 563 - 9\ 009$$

$$351. \quad 720 : 8 - 59$$

$$810 : 9 + 67$$

$$223 \cdot 4 + 136 \cdot 2$$

$$189 \cdot 5 - 308 \cdot 2$$

$$1\ 072 - 84 \cdot 7$$

$$9\ 708 - 69 \cdot 9$$

352. Муқоиса кунед ва хонед (>, <, =):

963 987 963 986

743 289 753 289

2 378 241 3 378 241

675 142 675 143

353. Чамъшавандаи номаълум чӣ хел ёфта мешавад? Тарҳшавандаи номаълум чӣ?

354. 1) Дар муодилаи якум зери тарҳшаванда як хатча, тарҳкунанда ду хатча, фарқ хати мавҷ кашида, муодиларо ҳал кунед.

2) Дар муодилаи дуюм зери чамъшавандаи якум як хатча, чамъшавандаи дуюм ду хатча, сумма хати мавҷ кашида муодиларо ҳал кунед:

а) $(236 + x) - 78 = 432$

б) $(x - 49) + 98 = 347$

355. Ракамҳои ин соатро ба 6 қисми баробар тавре чудо кунед, ки суммаи ҳамаи онҳо якхела бошад.

ЁФТАНИ ТАРҲКУНАНДАИ НОМАЪЛУМ

356. Муодилаҳоро муқоиса кунед ва фарқи онҳоро гӯед:

$x - 23 = 90$

$78 - x = 35$

Дар муодилаи якум тарҳшаванда, дар дуюмаш тарҳкунанда номаълум аст. Оё дар ҳалли ин ду муодила қоидаи ёфтани тарҳшавандаи номаълумро истифода бурда метавонем? (Не.) Дар муодилаи дуюм аз қоидаи ёфтани тарҳкунандаи номаълум истифода хоҳем кард.

$$357. 1) 120 - (79 - x) = 42$$

Мехонем: 120 – тархшаванда, (79 – x) – тархкунанда, 42 – фарк. Аз адади 120 фарқи ададҳои 79 ва x-ро тарх (кам) кунем 42 ҳосил мешавад. Ба хотир оред. Барои ёфтани тархкунандани номаълум аз тархшаванда (120) фарк (42)-ро тарх мекунем:

$$120 - (79 - x) = 42$$

$$79 - x = 120 - 42$$

$$79 - x = 78$$

$$x = 79 - 78$$

$$x = 1$$

Тарафи ростро ҳисоб мекунем:

Муодилаи содда ҳосил шуд. Боз як бор қондари истифода бурда, муодиларо ҳал мекунем.

Санҷиш:

$$120 - (79 - 1) = 42$$

$$120 - 78 = 42$$

$$42 = 42$$

Барои санҷиш дар муодилаи додашуда, қимати x-ро гузошта ҳисоб мекунем.

$$2) 239 - (32 - x) = 217$$

$$3) 314 - (81 - x) = 298$$

358. Муодила нависед ва ҳал намоед:

1) Фарқи ададҳои x ва 160 ба 235 баробар аст. Адади номаълумро ёбед.

2) Аз адади 340 фарқи ададҳои x ва 84-ро тарх кардем, ки 130 ҳосил шуд.

359. Як оила аз майдони худ 1 т 624 кг гандум, оилаи дигар 224 кг камтар гандум чамъ карданд. Баъди хушк кардан гандуми оилаи якум 170 кг, гандуми оилаи дуюм 204 кг кам шуд. Ҳарду оила баъди хушк кардан чӣ қадар гандум гирифтанд?

$$360. 420 : 2 \cdot 4$$

$$990 : 3 \cdot 2$$

$$(1345 + 997) - 997$$

$$150 : 5 : 3$$

$$880 : 4 \cdot 4$$

$$6736 - (2506 + 4230)$$

361. 1) Панҷаки 20 м, 120 см, 25 дм-ро ёбед.

2) Шаҷаки адад ба 20, 12, 25 баробар аст. Худи ин ададҳои ҳама ёбед.

$$362) (63 + x) - 15 = 96$$

$$45 - (16 - x) = 36$$

Чоркунҷаи ABCD, квадрати KPON кашед.

Масъалаи шавқовар. Дар дарси тарбияи ҷисмонӣ хонандагон ба фосилаи як метр аз якдигар саф кашиданд. Сафкашии онҳо ба 25 метр тӯл кашид. Дар дарс чанд хонанда буд? Дарозии як катаки дафтарро 1 м қабул карда, ҳалли масъаларо дар нақша тасвир кунед ва шумораи хонандагонро ёбед.

ЁФТАНИ ҲАМЗАРБИ НОМАЪЛУМ

5. Муодилаҳоро муқоиса карда, фарқи онҳоро гӯед:

$$x \cdot 14 = 28 \qquad (x \cdot 14) \cdot 3 = 84$$

Муодилаи якум – содда, дуҷумлаш мураккаб.

1) Мехонем: ҳосили зарби ададҳои x ва 14 баробар аст ба 28; x – ҳамзарби номаълум, 14 – ҳамзарби маълум, 28 – ҳосили зарб. Қоидаи ёфтани ҳамзарби номаълумро ба хотир оред ва муодиларо ҳал кунед.

$$x \cdot 14 = 28$$

$$x = 28 : 14$$

$$x = 2$$

$$\text{Санҷиш: } 2 \cdot 14 = 28$$

$$28 = 28$$

2) Муодилаи дуҷумро мехонем: $(x \cdot 14)$ – ҳамзарби якум, 3 – ҳамзарби дуҷум, 84 – ҳосили зарб. Ҳосили зарби ададҳои x ва 14-ро се маротиба зиёд кардем, ки 84 ҳосил шуд.

Қоидаи ёфтани ҳамзарби номаълумро такрор карда, ҳамзарби номаълум $(x \cdot 14)$ -ро меёбем:

$$(x \cdot 14) \cdot 3 = 84$$

$$x \cdot 14 = 84 : 3$$

$$x \cdot 14 = 28$$

$$x = 28 : 14$$

$$x = 2$$

Тарафи ростро ҳисоб мекунем.

Қоидаро боз истифода мебарем.

Санчиш:

$$(2 \cdot 14) \cdot 3 = 84$$

$$28 \cdot 3 = 84$$

$$84 = 84$$

Дар ин муодила кондаи ёфтани ҳамзарби номаълум ду маротиба истифода шуд. Чаро? Чунки як маротиба адади номаълумро чун ҳосили зарби ададҳои x ва 14 яъне $(x \cdot 14)$ маротибаи дуюм чун ҳамзарби танҳо (x) ёфтем.

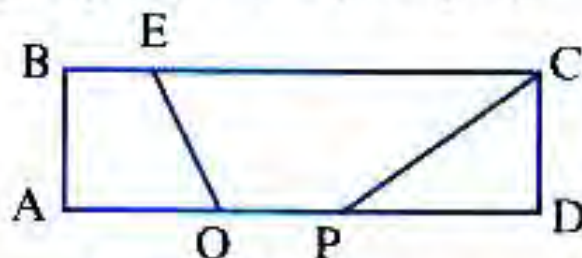
$$(25 \cdot x) \cdot 2 = 50$$

$$(x + 7) \cdot 8 = 72$$

$$(42 - x) \cdot 3 = 66$$

$$(x : 4) \cdot 16 = 32$$

366. 1) Порчаҳоеро номбар кунед, ки росткунҷаи ABCD-ро шаклҳои гуногун ҷудо (тақсим) мекунад:

- 2) Аз росткунҷаи ABCD чоркунҷа ва секунҷаҳоро номбар кунед.

367. Шифоҳӣ.

1) Кадом адади якрақама ва дурақамаро зарб кунем 64 ҳосил мешавад?

2) Адади 64 ба кадом ададҳо тақсим мешавад?

368. 1) Масъаларо муодила навишта ҳал кунед:

Адади номаълумро 5 маротиба зиёд намуда, пас ба 4 зарб кунем адади 60 ҳосил мешавад. Адади номаълумро ёбед.

Намунаи ҳал:

$$(a \cdot 5) \cdot 4 = 60$$

$$a \cdot 5 = 60 : 4$$

$$a \cdot 5 = 15$$

$$a = 15 : 5$$

$$a = 3$$

Қоидаи ёфтани ҳамзарби номаълум чанд маротиба истифода шуд?

2) Ба ҳамин монанд масъала тартиб дода, ҳал кунед.

369. Ҳисоб кунед ва санҷед.

$$\begin{array}{r} 7\ 068 \\ + 2\ 604 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 27\ 675 \\ + 9\ 430 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 10\ 871 \\ - 4\ 636 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 36\ 967 \\ - 24\ 705 \\ \hline \end{array}$$

370. Муодилаҳоро ҳал кунед:

$$x + 702 = 1\ 040$$

$$a \cdot 24 = 96$$

$$(a \cdot 24) \cdot 2 = 192$$

371. Қоидаҳои ёфтани тақсимшаванда ва тақсимкунандаи номаълумро ба хотир оварда, яктогӣ муодила нависед ва ҳал намоед.

Намуна: $x : 4 = 56$ $81 : x = 9$

372. Ҳонед ва ҷавобашро гӯед.

Як даҳони кушода,
Садто дандонча дорад.
Дандонҳоро чунбонӣ.

У ҳеч парво надорад.
Шумори он дандонҳо.
Аз як то миллионҳо.

ЁФТАНИ ТАҚСИМШАВАНДА ВА ТАҚСИМКУНАНДАИ НОМАЪЛУМ

3. Муодилаҳоро муқоиса кунед ва фарқи онҳоро гӯед:

$$x : 24 = 3$$

$$96 : x = 48$$

Қоидаи ёфтани тақсимшаванда ва тақсимкунандаи номаълумро гӯед ва ҳал кунед:

$x : 24 = 3$	Санҷиш:	Барои ёфтани тақсимшавандаи номаълум тақсимкунандаро (24)-ро ба ҳосили тақсим (3) зарб кардем.
$x = 24 : 3$		
$x = 72$		

$$\begin{array}{l} x = 24 \\ x = 72 \end{array} : 3 \quad \left| \begin{array}{l} 96 : 2 = \\ 48 = 48 \end{array} \right. \quad \begin{array}{l} \text{Зарои ёфтани тақсимкунандаи} \\ \text{номаълум тақсимшаванда (96)-ро ба} \\ \text{хосили тақсим (48) тақсим кардем.} \end{array}$$

$(x \cdot 8) : 4 = 18$ – муодиларо меҳонем:

1) Ҳосили зарби ададҳои x ва 8-ро 4 маротиба кам кардем, ки 18 ҳосил шуд;

2) $(x \cdot 8)$ – тақсимшаванда, 4 – тақсимкунанда, 18 – ҳосили тақсим.

Қоидаи ёфтани тақсимшавандаи номаълумро истифода карда, муодиларо ҳал мекунем:

$x \cdot 8 = 18 \cdot 4$ – тарафи ростро ҳисоб мекунем.

$x \cdot 8 = 72$ – муодилаи яқамала ҳосил шуд

$x = 72 : 8$ Акнун қоидаи ёфтани ҳамзарби номаълумро

$x = 9$ истифода мекарем.

Санҷиш:

Тарафи ростро ҳисоб мекунем.

$$(9 \cdot 8) : 4 = 18$$

$$72 : 4 = 18$$

$$18 = 18$$

$$(36 : a) : 6 = 12$$

$$(84 : x) : 7 = 6$$

374. Муодила тартиб дода, масъалаҳоро ҳал кунед:

1) Тақсимшаванда 54, тақсимкунанда номаълум, ҳосили тақсим 9. Адади номаълумро ёбед.

2) Тақсимшаванда номаълум, тақсимкунанда 8, ҳосили тақсим 64. Адади номаълумро ёбед.

3) Фарқи ададҳои 54 ва x -ро 2 маротиба зиёд кардем, ки 60 ҳосил шуд. Адади номаълумро ёбед.

375. Ба боғчаи кӯдакистон 2 халта орд 45 кг-мӣ ва 3 халта картошка 50 кг-мӣ оварданд. Ба боғча чӣ қадар орд ва картошка оварданд? Масъаларо бо ду тарз (бо амалҳои алоҳида ва ифода тартиб дода) ҳал намоед.

376. Бо калкулятор ҳисоб кунед:

$$\begin{array}{r} 4\,235 + 3\,617 \\ 152 \cdot 3 \end{array} \qquad \begin{array}{r} 53\,127 + 2\,483 \\ 8\,079 - 3\,216 \end{array}$$

377. Хочагӣ соли гузашта 29 т 580 кг тарбуз чамъ кард, ки ин аз тарбузи соли қорӣ 2 т 425 кг кам буд. Хочагӣ соли қорӣ чӣ қадар тарбуз чамъ овардааст?

378. Дурустии баробарихоро дар сутунча навишта санҷед:

$$149\,071 - 185\,309 = 328\,380$$

$$(27\,635 + 43\,905) - 10\,304 = 27\,635 + 43\,905 - 10\,304$$

$$405 \cdot 2 = 270 \cdot 3$$

$$888 : 4 = 444 : 2$$

379. 1) $(x + 14) \cdot 3 = 168$ $(72 : a) : 4 = 2$

2) Аз коғаз баробари рӯи пиёла доирача бурида, оред.

Тегиҷуяк:

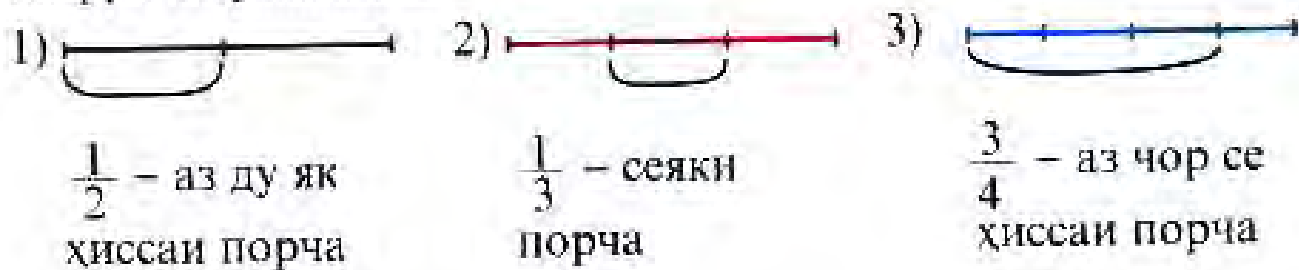
Шағет сада шинондем, сӣ шафтолу.

380. Шифохӣ.

- 1) Сеяки адади 36 чанд мешавад? Чорякаш чӣ? Шашякаш чӣ? Чӣ тавр ҳисоб кардед?
- 2) Нисфи адад 40. Худи ададро ёбед. Хафтяки адад 5. Худи ададро ёбед. Чӣ тавр ҳисоб кардед?
- 3) Дар синф 24 нафар хонанда ҳаст. Нисфи онҳо чанд нафар? Сеякашон чӣ? Чӣ тавр ҳисоб кардед?

Шумо дар синфи сеюм ҳисса, ёфтани ҳиссаи адад, аз рӯи ҳиссаи адади додашуда ёфтани худи ададро омӯхта будед. Имрӯз дар шакли каср тасвир кардани ҳисса, хондан ва навиштани онҳоро меомӯзем.

Нисф (ду як) $\frac{1}{2}$, чоряк $\frac{1}{4}$, ҳаштак $\frac{1}{8}$, аз панҷ се ҳисса $\frac{3}{5}$ навишта мешавад. Хатчаи байни ададҳо тақсимро ифода карда, адади болои хатча сурат ва адади зери хатча махраҷи касрро мефаҳмонад.

хонда ва навишта мешавад.

381. Доирачаатонро дар рӯи миз гузоред, онро аз мобайнаш ду кат кунед. Доирача ба чанд қисми баробар чудо шуд? Онро дар шакли каср дар тахтаи синф нависед. Доирачаро чор кат кунед. Доирача ба чанд қисми баробар чудо шуд? Онро дар шакли каср нависед.

382. Касрҳоро хонед ва нависед:

$$\frac{1}{2}, \quad \frac{1}{3}, \quad \frac{1}{4}, \quad \frac{1}{5}, \quad \frac{2}{5}, \quad \frac{8}{7}, \quad \frac{5}{10}, \quad \frac{4}{9}, \quad \frac{5}{6}$$

383. Шифохӣ. Муқоиса кунед, кадомаш калон (хурд)?

Намуна: Ду яки (нисфи) доира аз чорякаш калон аст, ё ки чоряки доира аз дуякаш хурд аст.

384. 1) Сеяки мизҳои синф чандто? Нисфаш чӣ? Чорякаш чӣ? Духтарҳо чанд нафар? Нисфи онҳо чанд нафар?

2) Нисфи 2 м, 4 м, 12 м-ро ёбед. Сеяки 9 см, 12 см, 18 см чанд сантиметр аст? Нисфи як шабонарӯз чанд соат аст?

385. 1) Дар синфи чорум 24 нафар хонанда буда, $\frac{1}{2}$ онҳо писарҳо мебошанд. Писарҳо чанд нафаранд?

2) Хонандагон дар дарси тарбияи ҷисмонӣ ба се қатор саф кашиданд. $\frac{1}{3}$ қисми онҳо 8 нафаранд. Хонандагон ҳамагӣ чанд нафаранд?

Ба хотир оред!

Барои ёфтани $\frac{1}{2}$ -и адад, адади додашуда ба 2, барои ёфтани

$\frac{1}{2}$ -и адад, адади додашуда ба 3 тақсим карда мешавад. Барои

ёфтани $\frac{4}{5}$ ҳиссаи адад, адади додашударо аввал ба 5 тақсим

меkunанд, сипас натиҷаро ба 4 зарб меkunанд. Масалан,

$\frac{4}{5}$ ҳиссаи адади 35 чунин ҳисоб карда мешавад: $35 : 5 \cdot 4 = 28$.

Адади $28 \cdot \frac{4}{5}$ ҳиссаи адади 35 мебошад.

Барои аз рӯи ҳиссаи адад ёфтани ҳуди адад, адади додашударо

ба ҳиссаи он зарб кардан лозим аст. Масалан, $\frac{1}{4}$ ҳиссаи адад

ба 12 баробар аст. Худи ададро ёбед. Ин тавр менависем.
 $12 \cdot 4 = 48$. Худи адад ба 48 баробар аст. Агар $\frac{1}{3}$ хиссаи адад
 16 бошад, барои ёфтани худи адад, адади 16-ро ба 3 зарб карда,
 сипас натиҷаро ба 2 тақсим мекунем:
 $16 \cdot 3 : 2 = 24$.

386. Хаттӣ ҳисоб кунед:

$$(80\ 354 + 17\ 097) - 46\ 832$$

$$368 : 2 \cdot 4$$

$$961\ 567 - (56\ 389 + 32\ 173)$$

$$445 \cdot 2 : 2$$

387. 1) Дар дафтарагон росткунҷае кашед, ки дарозииаш 6 см, бараш
 1 см бошад. Нисфи онро бо қалами сабз ранг кунед.

2) $\frac{1}{5}$ хиссаи ададҳои 30, 25, 40, 45-ро ёбед.

Намуна: $30 : 5 = 6, \dots$

3) Ҳафтяки адад ба 2, 4, 6, 8 баробар аст. Худи ин ададҳоро
 ёбед.

Намуна: $2 \cdot 7 = 14, \dots$

4) Қоидаҳоро хонед ва дар хотир нигоҳ доред.

388. Ҷавоби чишонҳоро ёбед:

1) Сеяк хиссаи он,
 Баробари бист.
 Бигӯ ҷӯраҷон,
 Ин ченаки чист?

2) Шуморае бо хисса,
 Асбоберо бисохтанд.
 Ҳам сиёҳу ҳам сафед,
 Рӯи катак битохтанд.

389. Дар шакли қаср нависед ва хонед: ҳафтҷак, шашҷак, даҳҷак, чоряк,
 панҷҷак, аз чор се.

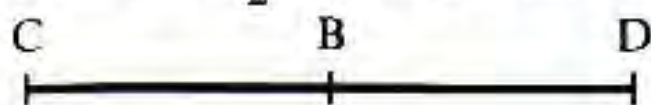
390. 1) $\frac{1}{6}$ хиссаи адад ба 7, 8, 9 баробар аст. Ин ададҳоро ёбед.

2) Чоряки ададҳои 28, 32, 36, 48-ро ёбед.

3) Барои ёфтани хиссаи адади додашуда чӣ кор мекунем? Барои аз
 рӯи хиссаи адад ёфтани худи адад чӣ бояд кард?

391. 1) Порчаи СВ $\frac{1}{2}$ хиссаи порчаи CD-ро ташкил мекунад.

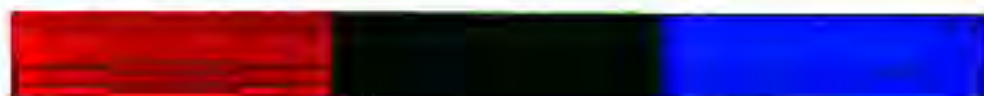
$$CB = 2 \text{ см } 8 \text{ мм}$$

Дарозии порчаи CD-ро ёбед.

$$\text{Ҳал: } 28 \cdot 2 = 56 \text{ мм}$$

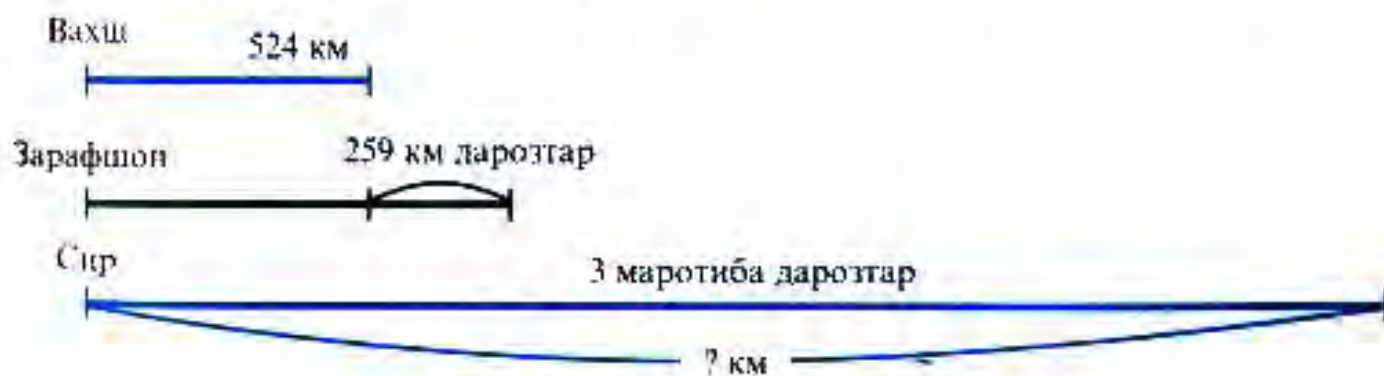
Ҷавоб: Дарозии порчаи CD 56 мм ё ки 5 см 6 мм.

- 2) Дарозии $\frac{1}{3}$ хиссаи тасмачаро чен кунед ва дарозии ҳамаи тасмачаро ёбед.

92. Дарозии дарёи Вахш 524 км, Зарафшон назар ба дарёи Вахш 259 км дарозтар, Сир назар ба дарёи Зарафшон 3 маротиба дарозтар аст. Дарозии дарёи Сирро ёбед.

Навишти кӯтоҳи масъаларо дар нақша чунин тасвир кардан мумкин аст:

393. 1) $435 + (x - 140) = 783$

Дар зери ҷамъшавандаҳо як хатча, сумма хати мавҷ кашида, муодиларо ҳал кунед.

- 2) $894 - (a + 233) = 549$

Дар зери тарҳшаванда як хатча, тарҳкунанда ду хатча, фарқ хати мавҷ кашида муодиларо ҳал кунед.

$$\begin{array}{r} \text{Намуна: } (560 - b) + 139 = 468 \\ 560 - b = 468 - 139 \\ 560 - b = 329 \\ b = 560 - 329 \\ b = 231 \end{array} \quad \begin{array}{r} 468 \\ - 139 \\ \hline 329 \end{array} \quad \begin{array}{r} 560 \\ - 329 \\ \hline 231 \end{array}$$

$$\begin{array}{l} \text{Санҷиш: } (560 - 231) + 139 = 468 \\ 329 + 139 = 468 \\ 468 = 468 \end{array}$$

394. 1) Дарозии гулхонаи росткунҷашакл 48 м. бараш ба дарозинаш баробар аст. Бари гулхонаро ёбед.
 2) Дар шакли каср нависед: даҳяк, чоряк, аз панҷ се, аз хафт чор нисф.
 3) Қоидаҳои ёфтани тарҳкунанда ва тақсимкунандаи номаълумро ба хотир оред.

395. Дар зери ҷавоби дуруст хат кашед.

Квадрат чист?

Чоркунҷаи баробартараф

(A)

Шашкунҷаи баробартараф

(B)

Росткунҷаи баробартараф

(C)

ЁФТАНИ ПЕРИМЕТРИ РОСТКУНҶА ВА КВАДРАТ

396. 1) Ба бисёркунҷа кадом шаклҳои геометрии мансубанд?
 2) Периметри росткунҷа чӣ тавр ёфта мешавад? Периметри квадрат чӣ?

Дар синфи сеюм ва дар синфи чорум ҳисоб кардани периметри бисёркунҷаро омӯхтед. Имрӯз периметри росткунҷа ва